

Ankara Ahiler İktidarı Meselesi (Yüzyıllık Tartışmaya Katkı)

Issues of Ankara Akhi Power (Contribution To Centennial Debate)

• Seyfettin ERŞAHİN^a

^aAnkara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye

Received: 21.06.2022

Received in revised form: 05.08.2022

Accepted: 08.08.2022

Available online: 25.10.2022

Correspondence:

Seyfettin ERŞAHİN
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi ABD,
Ankara, Türkiye
ersahins@ankara.edu.tr

ÖZ Ahilik, Türk tarihi, İslam Tarihi ve Türkiye tarihi gibi birçok alanlarda dini, ahlaki, siyasi içtimai, iktisadi boyutlarıyla önem taşımaktadır. Bu gerçekten hareketle olsa gerek Türkiye Türkleri 20. Yüzyıl başlarında yenileşme ve millileşme sürecinde Ahilik teşkilatına tekrar ihtiyaç duymuşlar, adeta yeniden keşfetmeye hatta ihyaya çalışmışlardır. Dönemin iktidarı İttihat-Terakki milli iktisat projesini temellendirmek için Türk-İslam tarihinden örnekleri veya kökenleri bulunması sadedinde Ahileri hatırlamış, konu hakkında iki tane rapor hazırlanmış, özellikle de bu olgunun teori ve pratiğini hayata geçiren Ankara Ahileri inceleme altına alınmıştır. Böylesine önemli bir konuda, biz, ilmi tarih ilkelerini bir tarafa bırakıp, hislerimize veya hamasete teslim olarak olmaya var, olan da yok diyemeyiz. Meseleye tamamen bilimsel tarih metodolojisi ile bakma gayreti içinde olmak durumundayız. Bir devlet ve rejim icadına veya inşasına girişemeyiz. Ancak varsa bunun keşfinin ve izahının tarihçilerin görevlerinden biri olduğunu düşünüyoruz. Bizim üzerinde duracağımız Ankara Ahi iktidarının bir devlet sayılıp sayılmayacağı, eğer devlet idiye rejimin niteliği ve iktidarın kimler tarafından yürütüldüğü hususları olacaktır. Bugüne kadar konu hakkında yapılan değerlendirmelere ana hatları ile değinip kendi yaklaşımımızı ve kanaatlerimiz ortaya koyacağız.

Anahtar Kelimeler: Ahilik; Ankara; fütüvvet; İslam; Türkiye

ABSTRACT Ahism is important in many fields such as Turkish history, Islamic history and history of Turkiya with its religious, moral, political, social and economic dimensions. Based on this fact, the Turks of Turkiya needed the Ahi organization again in the process of innovation and nationalization at the beginning of the 20th century, and they tried to rediscover and even revive it. The government of the period (namely the Party of Union and Progress) remembered the Akhis in order to base its national economy project, in order to find examples or origins from the Turkish-Islamic history, two reports were prepared on the subject, especially the Ankara Akhis, who put the theory and practice of this phenomenon into practice, were put under scrutiny. In such an important matter, we cannot leave aside the principles of scientific history and say to those who do not surrender to our feelings or hama-set, there is no existence. We have to make an effort to look at the issue with a purely scientific history methodology. We cannot engage in the invention or construction of a state and regime. However, we think that its discovery and explanation, if any, is one of the duties of historians. What we will focus on will be whether the Ankara Ahi government can be considered a state, if it is a state, the nature of the regime and the issues by whom the power is exercised. We will briefly touch on the evaluations made on the subject so far and present our own approach and opinions.

EXTENDED ABSTRACT

Abbasid caliph Nasser (1180-1225) sought to benefit from the phenomenon of futuwwa in order to strengthen the caliphate institution, re-establish the state authority and ensure social peace and tranquility. By establishing relations with Gıyaseddin Keyhüsrev, he aimed to bind the Seljuk administration to himself politically and to organize the Anatolian Muslim people around the futuwwa socially. In response to this invitation, the Akhism gained great political support in Anatolia with the participation of İzzeddin Keykavus (1211-1220) and I. Alaaddin Keykubad (1220-1246), one of the Turkish Seljuk sultans. The honor of organizing the Anatolian Akhism at the public level seems to belong to Nasiruddin Mahmud (d.1262), who was born in the city of Hoy in today's Iran and was also Evhaduddin Kirmani's son-in-law. This ahi sheikh, known as "Ahi Evran" and operating as the head of the tanners in Kırşehir, has been structured in accordance with the era within the framework of the ahi-order, with the support and help of I. Alaaddin, the relations between master-foreman-apprentice and his economic life.

The ahis, which spread to the villages in Anatolia, played an important role in the political life as well as the economy in the settlements in the second half of the 13th century and the first half of the 14th century, when the central state authority was weakened by the Ilkhanid Mongol invasion. Although not an independent political power, they either became partners in the administration or undertook it completely, as a result of the imposition of extraordinary political conditions, in line with their active positions, organizations and the acceptance of their existence by the ruling groups. With their organizations, they were already doing the duties that should be done by the rulers of the period, such as ensuring the security in the cities, contributing to its defense, taking care of the poor, needy and orphans in accordance with their doctrines, and hosting the guests coming to the city.

There are different approaches to the Islamic tendency of Akhism. It is known that besides the Arabic tradition, Turkish and Indo-Persian cultural elements are also present in the etiquette and manners of this formation. Discussions on creed and sect are concentrated around Bâtinism and Sunnism. In addition to historical facts and records, as contemporary researchers and experts have pointed out, futuwwa in general, and Akhism in particular, are far beyond sectarian restrictions and bigotry due to both the conditions of the age and the doctrines, which embrace almost all segments of the society without distinction of religion, language, race, class, sect or creed and a service institution or social union.

Akhism in Ankara

Unfortunately, we do not have enough information about the Ankara Ahis, which is such an important union and organization. We have limited information about when and under what conditions they were concentrated here. Records directly from that period are scarce, and there are only a few texts written by the Ankara ahis themselves. We know that Akhism spread to important cities of Central Anatolia, including Ankara, in the 13th century. We believe that three factors played a role in their choice of Ankara:

1. Since Ankara is a Turkmen city to which the ahis belong, it was suitable for them in terms of social environment.
2. Ankara was suitable for the development of Akhism in terms of being both an ancient trade route and a place where crafts were developed.
3. In addition to this, many artisans and craftsmen who fled from the Mongol Ilkhanid invasion gathered around the Ankara Ahi organization.

Approaches to the Issue of "Ahi Power" in Ankara

Different approaches and discussions on the subject have been going on for almost a century. Two questions arise here:

1. Was there an Ahi government in Ankara?
2. If so, what is its nature? In other words, is it a state, fully independent, semi-independent, who made which regime dominate by following which tradition, etc.?

Methodically, we have to examine whether a state or power has come true or not, and the nature of power, by referring to first-hand sources and modern research within the framework of modern historiography. The question of the nature of power seems a little more complex. One of the most ancient methods used by the human race in appreciation or evaluation is analogy or comparison, which is also used by the science of history. An event, phenomenon or institution is compared with another similar within the period. In this context, we can examine the issue with the answers we will give to the following questions: Is Ankara Ahi government with one of the categories of caliphate, dynasty, sultanate, emirate, meliklik, shah, one of the state or administrative practices of Islamic civilization, or with one of the examples of khanate, khanate, yabguluk, principality from the administrative experience of the Turks? Should we compare? Should we compare the non-Muslim world with kaiserism, kingship, feudalism, tsarism, or with the examples of city republics we see in the Western civilization basins? Or, above all, should Ahi power or dominance be evaluated within the conditions of its time and its own tradition, or should it be evaluated through the concept of the modern state? Moreover, can this phenomenon be defined as a "state" or even a "republic" in the sense of a regime?

“Şehirde (Ankara’da) Ahi demekle ma’ruf kimseler hâkim ve vâliydi. Şehri aduvvdan korurlardı. Her birinin kapusunda ve tapusunda asker suretinde birkaç yüz kişi bulunurdu. Padişahlar gibi geçinirlerdi.” Hadikatü’s-Selatin (tarihi meçhul)

“Dirler ki o vakit kal’a-yı Engüriye Ahiler elinde idi. Sultan Murad yakın gelicek, Ahiler istikbal idüp kal’ayı teslim itdiler.” Neşri (1493)

“Engüriyye sahipleri ki Ahiler demekle maruf ve tagallüb tarikiyle dava-yı istiklal edip ol hisar ve etrafını zabt etmiş idiler.” (Hoca Sadeddin -1584)

AHİ KAVRAMI

Türkiye’de ahilikle ilgili ilmî çalışmalar Osmanlı Devleti’nin son yıllarında başlamış, teorisi ve pratiği hakkında araştırmalar devam etmektedir.¹ Çok ayrıntısına girmeden ifade edelim ki ahi teriminin Arapçadaki “kardeşim” anlamındaki *ahî* veya Türkçedeki “cömert” manasını taşıyan *akı* sözünden türediği kabul edilmektedir. Ahiliğin temeli gençliğe dayanmaktadır. Şöyle ki aslında hemen her toplumda, medeniyette gençler önemlidir ve kendi aralarında teşkilatları vardır. Bu cümleden olarak Araplarda genç, cömert anlamında “feta” ve “fütüvvet”, Farslarda “civan-merd” ve “civan-merdîlik” mevcuttu. Sosyal dayanışma ve örgütlenmeye önem veren Türklerde ise akı (akıllık) bulunuyordu. Akıların birbirleriyle dostça kardeşçe dayanışmaları Türklerin İslamlaşması süreciyle birlikte Arapçada “kardeşim” manasındaki ahî sözüyle karşılanmış olabilir. Bu anlamlar ışığında ahiliği “kardeşler” veya “cömertler” hareketi ya da kavramsal düzeyde “kardeşlik ve dayanışma teşkilatı” olarak tanımlayabiliriz.²

“Ahi kimdir”? sorusunun cevabı büyük oranda “feta kimdir”? sorusunun cevabında saklıdır. Konun teorisyenlerinden Sülemi (ö.1021) fetayı Melamilere atfen şöyle tanımlamaktadır:

“Kimde Hz. Âdem’in tövbesi, Hz. Nuh’un sebatı, Hz. İbrahim’in vakarı, Hz. İsmail’in doğruluğu, Hz. Musa’nın ihlası, Hz. Eyyüb’ün sabrı, Hz. Davud’un ağlaması ve Hz. Muhammed’in cömertliği, Ebubekir’in merhameti, Ömer’in hamiyeti, Osman’ın hayâsı, Ali’nin ilmi varsa, sonra da bütün bunlarla beraber nefsinin horlayıp ayıplarını görürse o kimse fütüvvet sahibidir, feta adını hak eder.”³

Bu ibareden hareketle *Ahi, Allah’a kulluk şuuruyla yaşayan, peygamberleri önder edinen, mekârim-i ahlakla donanmış, hayatını meşru dairede sürdüren, mahlûkatın/yaratıkların temel haklarını gözeten, canını-malını başkasının yardımına adayan, üreten, alnının teriyle elde ettiği helal kazancı yiyen, muhtaçlara yediren güzel insan şekline tarif edebiliriz.*

ANADOLU’DA AHİLİK

İfade ettiğimiz Araplardaki fityan, Farslardaki civan-merdlerin benzeri Türklerde de akılar veya alpler idi. Bu zümre, Maveraünnehr’de İslâmî dönemde gazalara katıldıkları için gaziler olarak da

1 Bkz. Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2013.

2 Süleyman Uludağ - A. Yaşar Ocak, “Fütüvvet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c. 13, s. 261-263.

3 Abdülbaki Gölpınarlı, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1949-1950, c. 11, sayı: 1-4, s. 7.

tanınmışlardı. Gaziler Bilad-ı Rum'a/Anadolu'ya geldiklerinde Gaziyân-ı Rum adıyla varlık göstermişlerdi.⁴ Bu tarihi arkaplana sahip olan Ahiliği Türkiye bağlamında hususen esnaf, sanatkârlar ve zanaatkârların çalışma hayatını zaviye merkezli olarak teşkilatlandırma ve düzenleyen bir kurum olarak değerlendirmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. 9-10. yüzyıllarda Horasan coğrafyasında yaşayan ilk Melameti fütüvvet mensupları daha ziyade esnaf tabakasından gelmeydiler. Daha sonraki fütüvvet ve ahilik de bu sosyal tabakaya bağlılıklarını bir şekilde sürdürmüşlerdir. Öyle ki zamanla bir esnaf teşkilatı gibi nitelik kazanmıştır. Abbasî Halifesi Nasır (1180-1225), hem hilafet kurumunu güçlendirmek hem devlet otoritesini yeniden kurmak hem de sosyal barış ve huzuru temin etmek için fütüvvet olgusundan yararlanma yoluna gitmiş, bu hamlenin dini-ahlaki teorisi ile de büyük mutasavvıf Şihabuddin Sühreverdî'yi (ö.1234) görevlendirmişti. Bu siyaset gereği, bölgesel Müslüman devletlerle, bu cümleden olarak Türkiye Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile münasebet kurarak siyaseten Selçuklu yönetimini kendine bağlamayı, sosyal olarak da Anadolu Müslüman halkının fütüvvet etrafında teşkilatlanmayı amaçlamıştı.⁵ Bu davete cevaben Sultan, hocası Mecduddin İshak başkanlığında bir heyeti Bağdat'a göndermiştir. Heyet dönüşünde, halifenin talimatıyla, Muhyiddin ibn Arabi (ö.1240), Evhaduddin Kirmanî (ö.1238) ve Şeyh Nasiruddin Mahmud el-Hoyi (ö.1262) gibi dönemin önemli mutasavvıflarını Anadolu'ya getirmiştir. Aslen Türk olan Kirmanî “şeyhu’ş-şuyuhi’r-Rum” yani Anadolu fütüvvet teşkilatı şeyhlerinin şeyhi/başkanı sıfatıyla maruftu.

Türkiye Selçuklu sultanlardan İzzeddin Keykavus (1211-1220) ve I. Alaaddin Keykubad'ın (1220-1246) katılımıyla ahilik Anadolu'da büyük siyasi desteğine kavuşmuştur. Sühreverdî'nin I. Alaaddin'i ziyaretiyle de güçlenmiştir. Anadolu ahiliği halk düzeyinde asıl teşkilatlandırma şerefi, bugünkü İran'ın Hoy şehrinde doğan, aynı zamanda Evhaduddin Kirmanî'nin damadı olan Nasiruddin Mahmud'a (ö.1262) ait görünmektedir. “Ahi Evran” olarak bilinen ve Kırşehir taraflarında debbağların reisi sıfatıyla faaliyet gösteren bu ahi şeyhi, I. Alaaddin'in destek ve yardımıyla çalışma hayatının unsurlarından olan usta-kalfa-çırak ilişkilerini ve ekonomik hayatı ahilik çerçevesinde çağa uygun olarak yapılandırılmıştır.

Anadolu'da köylere kadar yayılan ahiler, İlhanlı Moğol istilasıyla merkezi devlet otoritesinin zayıfladığı 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısında, yerleşim merkezlerinde, ekonominin yanında, siyasi hayatta da önemli rol oynamışlardır. Bağımsız bir siyasi güç olmamakla birlikte, etkin konumları, teşkilatları ve yönetici kesimlerce varlıklarının kabulü doğrultusunda, olağanüstü siyasi şartların dayatması sonucu, yönetime ya ortak olmuşlar ya da bütünüyle üstlenmişlerdir. Teşkilatları ile şehirlerdeki emniyeti temin etmek, savunmasına katkıda bulunmak, doktrinleri gereği fakir, muhtaç ve kimsesizleri kollamak, şehre gelen konukları ağırlamak gibi dönemin yöneticileri tarafından yapılması gereken görevleri zaten yapıyorlardı.

AHİLİĞİN İSLÂMÎ EĞİLİMİ

Ahiliğin İslâmî eğilimi konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu oluşumun adab ve erkânında Arap geleneği yanında Türk ve Hind-Fars kültür unsurlarının da olduğu bilinmektedir. Akaid hususunda tartışmalar Bâtınîlik ve Sünnîlik etrafında yoğunlaşmaktadır.⁶

4 Ahiliğin alplık-gazilik ile ilişkisi konusunda bkz. M. Fuad Köprülü, “Ankara ve Ahiler”, içinde Günaydın, s.155-158; Agust F. Giese, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Meselesi”, içinde Günaydın, s. 189-201.

5 Murat Akçakaya, “Ahi Teşkilatı”, *Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları*, ed. M. Akçakaya, Gazi Kitabevi Yay., Ankara, 2018, s. 421.

6 Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar, Türkiye'de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış*, s.194; Yusuf Benli, “Âhilikte Şilik Etkisi ve Ahiliğin Anadolu'da Aleviliğe Tesirleri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Hikmet Yurdu*, 2009, c. 2, sayı:3, ss. 147-180.

Fütüvetnâmelerdeki Ehl-i Beyt ve Hz. Ali'ye yapılan vurgu, özellikle Melamiliğin güçlü olduğu Horasan kökenli olması ve Abbasi halifesi Nasır'ın da kimilerine göre siyaseten kimilerine göre diyaneten Şii-Caferi mezhebi yönünde tercih yapması gibi olgulardan dolayı M. Fuat Köprülü ve onun öğrencisi Abdülbaki Gölpınarlı gibi bazıları fütüvveti bâtinî bir doktrin ve hareket olarak görürler.⁷ Hemen şu kadarını söyleyelim ki bu hareketteki Bâtınîlik veya Şiiliğin varlığı, daha sonraki yüzyıllarda, mesela Anadolu'da söz konusu zümrelerin Alevilik-Bektaşılık, Sefevilik gibi Bâtınî nitelikte dini zümrelere katılmalarıyla da izah edilebilir. Bu gruplar adı geçen zümreleri kendilerine yakın gördüklerinden tercih etmiş olabilirler.

Sünnîlik üzerinden okumak isteyenlerin en önemli kaynaklarından biri Anadolu'da 1300'de seyahat eden ve Ahileri tamamen Sunni gösteren Faslı seyyah İbn Batuta'dır.⁸ Giese de buna dayanarak "*Bitaraf bir müşahit sıfatıyla ... hayli mutaassıb bir Sünnî olan Seyyah, bu adamlar hakkında serapa medih ve sitayişte bulunuyor. Filhakika, Ahilerin İbn Batuta'yı iğfal ederek Rafiziliklerini ketm ve ihfaya muvaffak olmaları pek ziyade şayan-ı taaccüb olurdu*" diyerek Sünnîliklerini vurgular. Yine devamla müsteşrik Herman Thoring'e atf yaparak Arapça fütüvetnâmelerde olmamakla birlikte Türkçe fütüvetnâmelerde ilk üç halifenin de mühim rol oynadıklarını belirtir. Ve son kanaatini ortaya koyar: "*Zannederim ki en doğru keyfiyet, Küçük Asya'daki zümrelerin esas itibarıyla sünnîyyü'l-mezheb olmalarıdır. Fakat bunlar meyanında bazı Şii unsurlar da mevcut idi.*"⁹ Ahilerin mezhebi eğilimini Sünnî olarak gösteren önemli belgelerden biri 676/1277 tarihli Ahi Evran Vakfiyesi'dir. Burada şu dua bulunmaktadır: "*bizi Ehl-i Sünnet ve Kitaptan ve amelleri hayrolan mü'minlerden kılın.*"¹⁰ Bu duanın veya ilkenin bir yansıması olsa gerek İbn Batuta da ziyaret ettiği hemen her Ahi zaviyesinde Kur'an tilavet edildiğini, fıkıh öğretildiğini, kısas-ı enbiya ve siyer okunduğunu kaydetmektedir.

Bu yaklaşım sahiplerine göre bu tarihi müşahede ve vesikayı teyid eden bazı deliller de bulunmaktadır. Söz gelişi fütüvvetin ilk doktrinini yazan, Ahiliği teşkilatlandırmak için Anadolu'ya gönderilen Sühreverdi de Sünnîdir. İlaveten, Bâtınî zümreler tarihleri boyunca çoğunlukla muhalefette kalarak isyandan, tedhişten, kaostan yana olmuşken Sünnîler itaatten, merkezi otoriteden, emniyetten, asayişten yana tavır almışlardır. Ahiler de bu ikinci tavrı göstermişlerdir. Çalışmaların ortaya koyduğu hususlardan biri de şu ki esnafın örgütlenmesi ve "hırfet"lerin oluşumunda Bâtınî-İsmailî öğretilerden çok Sünnî medreselerde yetişen kadılar ve fakihlerin bilgi ve birikimi etkili olmuştur. Mesela Bâtınî oluşumlarda sırrîlik ve takiyye hâkimken Ahilerde açıklık, güzel ahlakı hâkim kılma esas alınmıştır.¹¹ Bu argümanlara eklenebilecek bir başka husus ta şu ki Bâtınî zümreler farz ibadetleri, kendi yorumlarınca, görünür şekilde yerine getirmezler. Oysa Ahilerin hem teorisinde hem pratiğinde farz ibadetlerin ifası esastır. Bu anlayışın bir gereği olmalı ki mesela Ankara'da ahilerden kalma çok sayıda cami, mescid, medrese, zaviye ve bunların akarı durumunda vakıf bulunmaktadır.

Konunun önde gelen isimlerinden A. Yaşar Ocak'ın kanaati şudur:

*"Şii motiflerin mevcudiyeti ile Ahiliğin bütün cepheleleri ile Şii bir kurum olduğunu söylemek arasında fark vardır. ...sırf İbn Batuta'nın biraz tevatür kokan şahadetlerine dayanarak Ahi teşkilatlarını klasik manada su katılmamış Sünnî bir kurum olarak kabul etmek de bize göre gerçeği tam yansıtmaz."*¹²

7 M. Fuat Köprülü, "Ankara ve Ahiler", içinde Günaydın, s. 155-156; Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 3-354.

8 İbn Batuta, Anadolu Müslümanlarının mezhebi eğilimini şöyle kaydeder: "Ülke halkının hepsi İmam Ebu Hanife (Hanefî) mezhebinden olup, Ehl-i Sünnettir. Aralarında Kaderî, Rafizî, Mutezîlî, Haricî ve Bid'at ehli bulunmamaktadır." İbn Batuta, *Seyahatname*, s. 202, 204.

9 Giese, s. 197. Anadolu Selçukluları zamanında Ahiliğin Sünnîlik anlayışına sahip olduğu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Seyfullah Kara, *Selçukluların Dini Serüveni*, İstanbul 2006, s. 299-306.

10 Cevat Hakkı Tarım, *Tarihte Kırşehir-Gülşehir ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*, İstanbul 1948, s. 85.

11 Adnan Gülerman-Sevda Taştekiç, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993, 33; Benli, *a.g.m.*, s. 155.

12 Ocak, *Türk Süfiliğine Bakışlar*, s. 195.

Konu hakkında çalışmaları bulunan Yusuf Benli'nin mülâhazası da meseleye ışık tutmaktadır:

“Fütüvvet teşkilatları yayıldıkları coğrafyada tabii olarak bölgesel faktörlerin tesiri altında kalmıştır. Fütüvvet, toplumun bütün kesimlerine açık bir müessese olarak içerisinde Sünnî, Şîî, Batınî vb. nitelikli farklı unsurları barındıran bir kurum olarak görünmektedir. İslam toplumunun bütün eğilimlerine açık ve kuşatıcı bu kurumunu, farklı coğrafya ve farklı dönemlerde fütüvvet anlayış ve yaşayış yelpazesinin de birbirinden farklı özellikler taşıdığı gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda, belli bir mezhebî menşee veya münhasıran muayyen bir etkiye bağlamak yanlıştır.”¹³

Tarihi olgu ve kayıtlar yanında, çağdaş araştırmacı ve uzmanların da belirttiği gibi, genelde fütüvvet özelde ahilik hem çağının şartları hem de doktrinleri gereği mezhep tahditleri ve taassubunun çok ötesinde din, dil, ırk, sınıf, mezhep, meşrep ayrımı yapmaksızın toplumum neredeyse tüm kesimlerine kucak açan ve hizmet veren bir kurum veya sosyal birlik olmuştur.

ANKARA'DA AHİLİK

Bu denli önemli bir birlik ve teşkilat olan Ankara Ahileri hakkında maalesef yeterli bilgiye sahip değiliz. Burada ne zaman hangi şartlarda temerküz ettiklerine dair bilgilerimiz kısıtlıdır. Doğrudan o dönemden kalma kayıtlar kıt olduğu gibi Ankara ahilerinin kendilerine yazılmış sadece birkaç metin bulunmaktadır. Ahiliğin 13. Yüzyılda Ankara dâhil İç Anadolu'nun önemli şehirlerine de yayıldığını biliyoruz. Ankara'yı seçmelerinde üç etkenin rol oynadığını kanaatindeyiz:

1. Ankara, ahilerin de mensup oldukları bir Türkmen şehri olduğundan sosyal çevre bakımından kendilerine uygundu.
2. Ankara hem kadim ticaret güzergâhı/geçişyolu hem de zanaatların geliştiği yer olması bakımından ahiliğin gelişmesine uygundu.
3. Buna ilaveten Moğol İlhanlı istilasından kaçan çok sayıda sanatkâr ve zanaatkâr da Ankara Ahi teşkilatının etrafında toplanmıştı.

Ankara'da ahiliğin ortaya çıkmasında bu şehrin ilk ahi reislerinin kimliği-kişiliği yanında siyasi ve sosyal bağlantıları da önem taşımaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Ahi Şerefeddin'in babası Ahi Hüsameddin ve dedesi Seyyid Ahi Yusuf, büyük ihtimalle 13. Yüzyılın son çeyreğinde Kırşehir, Aksaray gibi yerlerde Selçuklu devlet adamı Muinüddin Süleyman Pervane'nin (1261-1278) ahilere yönelik baskıları ve takibatı neticesinde Uc bölgelere göç sırasında Ankara'ya gelmişlerdi. Şunu biliyoruz ki buradaki Ahi yoğunlaşması ekonomik ve sosyal hayatı tanzim yanında siyasî ve idarî hayata da müdahil olma noktasına ulaşmıştı.¹⁴

Ankara ahiliğinin başlangıç tarihini kesin tespit edememekle beraber Ankara'da ahilikle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bir “tomar/şecere” ve kitabeler, cami, mescid, zaviye vb. mimari yapılara, mezarlıklara ve mahalle/yerleşim yeri adlarına malikiz. Ankara Ahi Şerefeddin Camii'nde ele geçirilen 1293 tarihli “tomar (şecere)”ye göre Ankara ahilerinin ileri gelenlerini şöyle sıralayabiliriz:¹⁵

1. Ahi Hüsameddin (ö.1295): Ankara ahilerinin en ileri gelenlerinden olan Ahi Hüsameddin'in soyu, tomardaki kayıtlara göre Hz. Ali'ye ulaşmaktadır. Mesleği hakkında bir kayıt bulunmamaktadır. Yaklaşık 72 yıl yaşadığı ve adına bir cami yaptırdığı (Yeşil Ahi mahallesindeki Yeşil Ahi Camii) bilinmektedir.

¹³ Benli, *a.g.m.*, s. 179.

¹⁴ Ankara Ahilerinin tarihçesi için bkz. Mehmet Ali Hacıgökmen, *Ahiler Şehri Ankara, XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler*, Kömen Yay., Konya 2011.

¹⁵ Ahmed Tevhid, “Ankara'da Ahiler Hükümeti”, içinde Günaydın, s.117.

2. Ahi Şerafeddin (ö.1350-51): Ahi Şerafeddin Mehmed, Ahi Hüsameddin'in oğludur. Ahi Fethuddin diye de meşhur olan bu zatın yaklaşık 80 yıl yaşamıştır. Ankara'nın en güzel camilerinden olan ve kendi adıyla anılan camii yirmi yaşlarında iken yaptırılmıştır. Türbesi kendi camiinin yanındadır.

3. Ahi Elvan (ö.1413): Asıl adı Hacı Elvan Mehmed Bey olan bu zat, el-Hac Nizameddin'in oğludur. Kendi adıyla anılan Ahi Elvan Camii'ni yaptırmıştır. Etimesgut'taki Elvan Köyü'nün de cami ve diğer hayratı için akarlar olduğu düşünülmektedir.

Bunlara ilaveten, Ahi Tura, Ahi Yakub, Ahi Halil, Ahi Şuca, Ahi Çelebi, Ahi Sinan ve Ahi Ali gibi zatlardan da bahsedilmekte ise de haklarında fazla bilgi bulunmamaktadır.

Büyük ihtimalle ahilik meslek gruplarını ifade eden Ankara mahalle adlarından bazıları şunlardır: Baklacı Mahallesi (Yeşillik satanlar, manavlar), Bostani Mahallesi (Bostancılar), Börekçiler Mahallesi, Buryacı Mahallesi (Hasırcı), Debbağlar Mahallesi (Tabaklar, dericiler), Helvâyi Mahallesi (Helvacılar), Kattânin Mahallesi (Ketenciler-Pamukçular), Leblebici Mahallesi, Saracân, (Saraçlar) Sabunî Mahallesi (Sabuncular), Kâzûrân (Çamaşırcılar), Keyyâlin (Kileciler, ölçü-tartıcılar), Kirişçiyân (Kirişçiler). Doğrudan ahilere nispetli mahalleler: Ahi Murad Mahallesi, Ahi Tuğra Mahallesi, Ahi Yakub Mahallesi, Ali Bey Mahallesi, Hacı Ahi Arab Mahallesi.¹⁶

Ankara'nın ahi kimliği temsil eden değerlerinden biri de tiftik keçisidir.¹⁷ "Süt gibi beyaz", "ipek gibi yumuşak", "ipekten âlâ", "elmas gibi parlak" Ankara Keçisi tiftiğinden (angora, mohair/muhayyer) dokunan *sof* veya *salı* denen, özellikle cilbab ve kaftanlar için çok uygun olan kumaş hem içeride hem de dünya pazarlarında aranan bir dokumaydı.¹⁸ Ankara ahileri için de tiftik mamulleri önemli bir ekonomik faaliyet kalemiydi. Ankara keçisi, başka coğrafyalara götürüldüğünde kısa sürede niteliğini kaybettiğinden Ankaralılar bunu, kendisi de bir ahi olan Hacı Bayram Veli'nin kerametine bağlarlar. Evliya Çelebi, bu konuda şu kayıtları düşer:

"Frenkler, bu Ankara keçilerinden Frenk ülkesine götürüp iplik eğirip sof dokumak istediler. Allah'ın emriyle keçiler bir yılda bayağı tüylü keçilere dönüştü ve dokudukları da sof olmadı, kumaşa hare vermeyi başaramadılar. Sonra, Ankara'dan eğirilmiş sof ipliği alarak Frenk ülkesine götürüp sof dokumak istediler, yine olmadı. Şimdi papazlar için sof gibi görünen ama hareli olmayan siyah rukla şalı dokuyorlar. Ankara halkı soflarının özelliğinin Hacı Bayram Veli'nin kerameti ile Ankara'nın suyunun, havasının güzelliğinden ileri geldiğini söylerler. Gerçekten de Ankara sofunun yeryüzünde eşi benzeri yoktur ve Ankara'nın muhayyeri de ünlüdür. Ankara'nın kerpici de tanınmıştır. Halkı çoğunlukla kara ve deniz tüccarıdır. İzmir, Frenk ülkesi, Arabistan ve Mısır ile yedi iklimde sof makbul tutulduğu için, halk buralara giderek ticaret yapar."¹⁹

Nitekim Hacı Bayram Veli'nin, "Hacı Paşa", "Kapıcı başı" gibi unvanlarının yanında "Ahi Sultan" unvanına sahip bulunması onun aynı zamanda ahilik anlayışına teşkilatına da mensup olma ihtimalini ortaya koymaktadır.²⁰ Bunun yanında Hacı Bayram Veli ve müritlerinin el emeğine dayalı tarımsal ve hayvansal üretimde bulunmaları onların ahiliğin teorisi yanında pratiğini de bizzat uyguladıklarını göstermektedir.²¹

16 Erman Tamur, "Ankara'da Mahal İsimlerine Yansıyan Tarih-İ" Kebikeç, 2010, sayı: 29, s. 57-71; Emine Erdoğan, "Tahrir Defterlerine Göre Ankara Şehri Yerleşmeleri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005, c. 6, sayı: 1, s. 249-262.

17 Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İktisadi Tarihi 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 30.

18 Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul, 2013, s. 235.

19 Zuhuri Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Kardeş Matbaası, İstanbul, 1970, c. 4, s. 226; Erman Tamur, *Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı*, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara, 2003, s. 34-35'den naklen.

20 Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Veli 1*, TTK Yay., Ankara, 1983, s. 11; Cebecioğlu, s. 33-34. İsmail Çiftçiöğlü, "Ahiler Döneminde Ankara'daki Bazı İlim ve Fikir Adamları", *Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, c. 2, sayı: 2, s. 27-36.

21 Bkz. Seyfettin Erşahin, "Hacı Bayram Veli'nin Ankarası", *Hacı Bayram-ı Veli Kitabı*, ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, TTK Yay., Ankara, 2018, s. 493-529.

Yukarıda değindiğimiz gibi genelde Ahileri özelde Ankara ahilerini bir mezhepten ziyade meşrep üzerinden okunmanın daha isabetli olacağını düşünüyoruz. O da tasavvuf ağırlıklı Ahilik meşrebidir. Ankara Ahilerinin şecerelerinde kendilerini Hz. Ali'ye ulaştırmaları onların doğrudan doğruya Bâtîni veya Şii olduklarını göstermeye yetmez. Mezhep ayırımı yapmaksızın bütün Müslümanlar için Ehl-i Beyt sevgisi dini-kültürel bir eğilim olduğu gibi Hz. Ali de Hulefa-yı Raşidin'in sonuncusudur. Ankara Ahilerinde bir husus daha dikkat çekmektedir ki söz konusu şehre, camiler, mescidleri, medreseleri, zaviyeleri vs. kurumları ile Müslüman Türk kimliğini bunlar vermişlerdir ve bu nitelik hâlâ devam etmektedir.²²

ANKARA AHİLERİNİN İKTİDARA GELME SÜRECİ

Ankara ahiliğinin tarihi konumu ve işlevlerini açıklığa kavuşturmak açısından söz konusu dönemdeki statüsü ve tarihi akış önemlidir. Bu süreçte Ankara'daki hâkimiyetlerin tarihi akışı veya kronolojisi kısaca şöyle idi: 1304'e kadar Selçuklulara tâbi olan Ankara, sırayla İlhanlılara, Eretnalılara ve Karamanlılara bağlanmıştır. 1304-1341 yılları arasında İlhanlılara tâbi olduğunu Ankara'da Gazân Han ve Ebû Said Bahadır Han adına basılmış gümüş sikkelerden anlıyoruz. İlâveten, Ankara Kalesi kapılarından birinde de İlhanlı hükümdarına ait vergi düzenlemesini içeren Farsça bir kitabe bulunmaktadır. İlhanlı Valisi Hasan Celâyir'in Anadolu'dan ayrılırken yerine vekil bıraktığı Alaeddin Eretna 1341'de "sultan" unvanıyla bağımsızlığını ilan etti. Ankara'da Eretnalıların da hâkim olduğunu bu hanedana ait sikkelerden anlıyoruz. Bu süreçte kısa aralıklarla Candaroğulları, Germiyanogulları ve Karamanoğullarının hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Germiyanlılara ait Kızıl Bey Camii'nin 1299 tarihli minber tamiri kitabesine sahibiz. Aynı tarihlerde Kastamonu civarında hüküm süren Çobanoğullarından (daha sonra Candaroğulları) Emir Çoban'ın Baklacı Mescidi'ni yaptırdığını bildiren kitabe bulunmaktadır. Bu yıllarda Karamanlılar da zaman zaman Ankara'ya uzanmışlardır. Osmanlılara tabi olmasına gelince, Orhan Gazi'nin kardeşi Gazi Süleyman Paşa Ankara'yı almıştı (1354). Kale içindeki Alaeddin Camii girişinde Orhan Gazi'nin amil/valilerinden Lülü Paşa'nın 1361 tarihli tamir kitabesi bulunmaktadır. Ancak bir süre sonra Ankara, özellikle Karamanlıların teşvik ve tahrikiyle Osmanlı tabiiyetinden çıkmıştır. Paul Wittek bu adımı "nisbî muhtariyet" ve I. Murad'ın bu şehre tekrar sefer düzenlemesini bu muhtariyete son vermek olarak görür. İsmail H. Uzunçarşılı ise Rumeli'de tehlikeli gelişmeler yaşanırken "sırf bu muhtariyetin kaldırılması" için sefer tertibinin makul olmadığını düşünür.²³ Tarihi bilgilerimize göre I. Murad Rumeli'ne gaza yapmak istemesine rağmen Karamanlı ve Eretnalı tehdidi yüzünden bunu gerçekleştirememişti. Eretnalı-Karamanlı ittifakı Ahileri de kullanarak Osmanlı topraklarına saldırıyordu. Kendisi de bir ahi olan I. Murad, bölgeye sefer düzenleyip 1362'de bunları bozguna uğrattı. Ankara Kalesindeki ahileri de itaat alıp bir amil ya da vali atayıp, Ankara ve civarındaki Ahi büyükleri ve Türkmen beylerinin vakıf ve tımar temliknamelerini de yeniledi ve şehirden ayrıldı.²⁴

ANKARA "AHİ İKTİDARI" MESELESİNE YAKLAŞIMLAR

Konu hakkında farklı yaklaşımlar ve tartışmalar neredeyse bir asırdır devam etmektedir. Burada iki soru öne çıkmaktadır:

1. Ankara'da bir Ahi iktidarı olmuş mudur?

22 Seyfettin Erşahin, "Ankara Esnafının Bir İktidar Denemesi: Ankara Ahiler Hükümeti (14. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Dönemeç*, Ankara Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yay., sayı: 27, 1999, s. 19-21.

23 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, TTK Yay., Ankara, 1988, s. 161, dipnot 1,

24 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 160-161, 246.

2. Eğer olmuşsa niteliği nedir? Yani, eyalet mi, tam bağımsız mı, yarı bağımsız mı, kimler hangi geleneği izleyerek hangi rejimi hâkim kılmışlar vs.

Metod olarak, bir devlet veya iktidarın gerçekleşmiş olup olmadığını da iktidarın niteliğini de bilimsel tarihçilik çerçevesinde ilk elden kaynaklar ve modern araştırmalara başvurarak aydınlatmak durumundayız. İktidarın niteliği meselesi biraz daha karmaşık görünmektedir. Takdir veya değerlendirmede insan soyunun başvurduğu en kadim metodlardan biri, aynı zamanda tarih biliminin de kullandığı kıyas/ananoloji veya karşılaştırmadır. Bir olay, olgu veya kurum dönemi içinde benzeri bir diğeri ile karşılaştırılır. Bu meyanda konuyu şu sorulara vereceğimiz cevaplarla aydınlatabiliriz: Ankara Ahi iktidarını İslam medeniyetinin devlet veya yönetim uygulamalarından olan *hilafet, hanedanlık, saltanat, emirlik, meliklik, şahlık* kategorilerinden biri ile mi, yoksa Türklerin yönetim tecrübelerinden *kağanlık, hakanlık, yabguluk, beylik* örneklerinden biri ile mi karşılaştırmalıyız? Gayrimüslim dünyadan *kayserlik, krallık, feodallık, çarlık* ile mi, Batı medeniyet havzalarında gördüğümüz *şehir cumhuriyeti* örnekleri ile mi kıyaslamalıyız. Yahut da bütün bunların ötesinde, Ahi iktidarı veya hâkimiyeti kendi zamanının şartları ve kendi geleneği içinde mi yoksa modern devlet kavramı üzerinden mi değerlendirilmeli? Dahası bu olgu bir “devlet” hatta rejim anlamında “cumhuriyet” olarak tanımlanabilir mi?

İKTİDARIN VARLIĞI MESELESİ

Tarih şahittir ki toplum siyasî ve idarî bakımdan örgütlenmiş bir otoriteye muhtaçtır. Bunun adı da devlettir. Nitekim Selçuklu ve Moğol hâkimiyetlerinin inkırazıyla birlikte Türkiye Türkleri hemen her şehir veya boy devlet ya da devletçilerini kurmuşlar ve emniyeti sağlamışlardır. Ankara’yı bundan istisna tutabilir miyiz?

Önce şu soruya cevap vermeliyiz: Ahilerin siyasî fonksiyonları ve idari yetenekleri var mıydı? Fütüvvetnâmelerde Ahiliğin *seyff* (askerî unsurlar), *kavî* (ehl- hiref ve ehl-i ilm) ve *şürbî* (Ahiliğe girişte içilen şerbet) olmak üzere üç kol halinde teşkilatlandığı belirtilir. Bu yapıyla, yukarıda kısmen değindiğimiz üzere, Ahiler Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Beyliği’nin kuruluş dönemlerinde önemli sosyal, siyasî ve ekonomik roller üstlenmişlerdir. Dönemin kaynakları Ahilerin teşkilat yapısıyla hareket ettiklerini belirtmekte, modern araştırmacılar da bunu teyit ve teslim etmekte. Mesela, Sabahattin Güllülü, aslı Doktora Tezi olan kitabında Ahilerin temel fonksiyonlarını ahlakî, dinî, siyasî ve sosyo-ekonomik olarak dört başlıkta toplar. Ona göre Ahiler, otorite boşluğu durumlarında devreye girdikleri ve yönetimi ele aldıkları gibi zaman zaman da merkezi otorite ile anlaşmazlığa düşmüşler ve karşı çıkmışlar, kimi zaman karşılıklı restleşmeler ve müdahaleler yaşanmıştır.²⁵

Osmanlı Tarihi otoritelerinde merhum Halil İncalcık da Ahilere, “kamu güvenliği” kavramı üzerinden siyasî ve idarî hayatta pay veya rol verir:

“Selçuklu sultanları Moğol hâkimiyeti altında ülkede siyasi güç ve kontrolü kaybettiklerinden, şehirlerde ahiler yalnız ekonomik ve sosyal yaşamda değil, kamu güvenlik sorumluluklarını da yüklediler. İbn Batuta bazı büyük şehirlerde baş ahinin bir sultan gibi davrandığına tanık olmuştur.”²⁶

²⁵ Sabahattin Güllülü, *Sosyal Açından Ahi Birlikleri*, Ötüken Yay., İstanbul 1992, s. 94, 118 vd.

²⁶ Halil İncalcık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, İş Bankası Yay., İstanbul, 2016, s. 53.

Dönem uzmanlarından Haşim Şahin de ahilere siyasi birlik liderliği, vezirlikten devlet kurmaya kadar siyasi-idari alan açar:

“Ahiler, bazı istisnalar haricinde genel anlamda siyasi eğilimlere veya birlik kurmaya pek de yanaşmıyordu. Zorunlu olmadıkça herhangi bir siyasi birlik oluşturmak, siyasi birliklere dâhil olmak, yönetimle içli dışlı yahut iktidar muhalifi olmak genellikle benimsedikleri bir davranış tarzı değildi. Ahilik, daha çok iktisadi hayat içerisinde ön plana çıkan bir sivil toplum kuruluşu ya da bir sosyal yardım müessesesi olarak faaliyet göstermekteydi. Bununla birlikte normal zamanlarda gerçekleştirdikleri bu tavırları, savaş, istila gibi olağanüstü durumlarda değişebiliyor, gerektiği zaman üst seviyede siyasi roller de üstlenebiliyorlardı. Bu durum bazen bir siyasi birliğin başını çekmek, bazen bir emirin vezirliğini yapmak yahut bizzat bir devlet kurmak şeklinde gerçekleşebiliyordu. Ahiler, bilhassa Moğol İstilas sırasında Anadolu'nun savunmasında aktif roller üstlendi.”²⁷

Ahiler, ifade ettiğimiz gibi, gerekmedikçe iktidara talip de olmamışlar müdahil de. İktidara yürüyüşleri durumdan vazife çıkarma çerçevesinde bir süreç içinde gerçekleşmiştir. Şöyle ki Ahilerin siyasî fonksiyonları zamana göre Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Devleti gibi üç dönemde farklı yoğunlukta ortaya çıkmıştır. Selçuklu döneminde ahiler ilk oluştukları süreçte daha ziyade cemaat yapısında olup siyasi hayata pek girmemişlerdir. Moğol İlhanlı hâkimiyeti sonrası Beylikler ve Osmanlı merkezi otoritesinin oluşum döneminde siyasi alanda kendilerini göstermişlerdir. Osmanlı'nın imparatorluk aşamasında ise siyasi faaliyetlerden tamamen uzak durmuşlardır.

Bu kayıtlar ve değerlendirmeler esasında genelde Ahilerin siyasî ve idarî hayatta yerini tespit ettikten sonra Ankara Ahilerine bakabiliriz. İttihat-Terakki döneminde başlayan Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam eden tartışmada yurt içinden ve dışından bazı tarihçiler Ankara Ahi hükümetinin ya da devletin varlığını kabul ederken bazıları buna ihtimal vermemişlerdir.

Kabul edenlerin ilklerinden biri Ahmed Tevhid'tir. Modern Türk tarihinde konu hakkında “Ankara Ahiler Hükümeti” ve “Ankara'da Basılmış Paralar” adlı iki makalesi ile ilk ciddi bilimsel çalışmayı yapmış olan A. Tevhid “Ankara Ahiler Hükümeti” adlı makalesinde “Ahi hükümeti” olgusuna işaret edip²⁸ Ahi Şerefeddin ailesini kastederek şu mülâhazaları ile sürmüştür:

“Ankara'da hükümet eden ahiler bunlardan mı idi? Yahut diğer zevat mı idi? Bu babda bir kayd-ı tarih bulamadım. Ahiler hükümetinin tarz-ı idaresi ne veçhile idi? Şayan-ı tafahhus ve tedkik olan bu mesele hakkında erbab-ı vukufun diriğ-i himmet etmemeleri ve malumatlarını neşr eylemeleri niyaz olunur. Ankara'da Ahilerin hükümeti 762 (1361) senesine kadar devam etti. Sene-i mezkûrede Ankara dâhil-i Memalik-i Osmaniye olarak muhafazasına asâkir-i Osmaniye ikame edildi.”²⁹

A. Tevhid'in bu sorusuna kısmen cevap olabilecek tarihî bir gelişme şöyledir: İlhanlıların devamı mahiyetindeki Eretnalılar büyük oranda ahilerle çalışmışlardır. Bu cümleden olarak Emir Eretna 1300'te Ankara'ya geldiğinde Ahi Şerafeddin ile bir görüşme yapmış ve muhtemelen kendisine naib tayin etmiştir. Zaten Ahi Şerafeddin'in İlhanlılarla ilişkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. O, İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın başmüşaviri Alaüddevle Semnani'nin öğrenciliğini yapmıştır.³⁰ Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yıllarında iktidarda boy beyleri yanında Ahi şeyhleri/önderleri de söz sahibi olmuşlardır. Söz gelişi ilk Osmanlı ordusunu bir ahi şeyhi aynı zamanda Bursa Kadısı olan Ankara-Nallıhan-Cendereli

27 Haşim Şahin, *Adalet, Dürüstlük ve Bereketin Temsilcisi Ahiler*, Erdem Yay., İstanbul, 2021, s. 27-28.

28 “Zan-ı acizaneme göre Ankara şehri idareyi dahiliyesi ahilerin yedlerinde idi” ifadesiyle kanaatini tekrarlamaktadır. Ahmed Tevhid, “Ankara'da Basılmış Paralar”, s. 266.

29 Ahmed Tevhid, *Ankara Ahiler Hükümeti*, Günaydın, s. 117. Aynı soruyu Mehmed Muhsin 1921'de dile getirir. Bkz. “Ankara'nın Mazisi”, içinde Günaydın, 150

30 Hacıgökmen, *Ahiler Şehri*, s. 33.

Kara Halil kendi vilayetindeki yerli halktan kurmuştur. Aynı şekilde ilk vezirler Alaaddin Paşa, Ahmed Paşa b. Mahmud, Hacı Paşa, Sinanüddin Yusuf Paşa, Cendereli Kara Halil (Hayreddin) Paşa da ahi Türkmen beyleridir.³¹ Ankara'nın stratejik ve ekonomik öneminden olsa gerek mahalli devletler Ankara Ahilerini kendi yanlarında görmek veya hâkimiyet altına almak için çaba sarf etmişlerdir. Bu bağlamda, zikrettiğimiz gibi, Karamanlılar Ankara kalesi civarındaki "Ahi Türkmenlerini" Osmanlıya karşı isyana teşvik etmişlerdi. A. Tevhid ve A. Refik isyancı taifenin Çavdar Tatarları olduğunu belirtirler.³² Gelişmeden haberdar olan I. Murad Ankara'ya yürüyerek isyancıları dağıtıp kaleyi ele geçirmiş, Ahileri itaat altına almıştır. Ancak Ahiler hükümdarı, Rumeli/Trakya seferini fırsat bilerek kendi siyasi-ekonomik hesapları çerçevesinde tekrar Osmanlı'nın itaatinden çıkmışlardır. Bazı rivayetlere göre Ankara'da yirmi gün veya iki ay icrâ-yı saltanat etmişlerdi. Hükümdar, Trakya dönüşünde Ahiler iktidarına son vermiştir.³³

Osmanlı Tarihçisi Mehmed Neşri 1493'te II. Bayezid'e sunduğu Cihan-Nüma adlı tarihinde, olaydan yaklaşık bir buçuk asır sonra, konu ile ilgili şu kayıtları düşer:

"Leşkeri cem idüp diledi kim Rum iline geçüb gazalar ide. Bu etrafın mülüki Bursa'ya kasd idtiler. Sultan Murad anı işdüb ulemayı cem idüb istifta idüb eytdi: 'iş-bu leşkeri kâfir niyetine cem idüb müteveccih oldum kim Gelibolu'dan geçüb küffara gaza idem. Bu taraftan mülük-i zaleme, müslimun üzerine kasd etdiler. Küffar niyetine cem olan leşkerle bunların muharebesi caiz olub gaza niyetin tehir itmek reva olur mı?' Ulema eytdiler: 'Küffara gaza nefir-i am olmasa farz-ı kifayedür. Amma müminlerden menzalimi def itmek farz-ı ayndır.' Pes sultan Murad Gazi dahi gazayı tehir idüb, dönüb serhadd-i Rum'a Kal'a-yı Selasil'e geldi ki şimdi ana Engüriyye dinülür. Ol diyarın müfsidlerin kam' itdi (ezdi). Dirler ki o vakit kal'a-yı Engüriye Ahiler elinde idi. Sultan Murad yakın gelicek, Ahiler istikbal idüp kal'ayı teslim idtiler. Çünkü Sultan Murad şehre girdi üzerine akçalar nisar itdiler. Kullar o akçayı yağmalaştılar. Sultan Murad eline çomağın alup eytdi: 'Bre hey devletsüzler hiç akçacük gördüğünüz yok mudur ki böyle kırılışursuz?' Bircümle o diyarın işin tamam idüp Sultan-Öyüğü'ne gelüb..."³⁴

Ş. İlhan Tarus söz konusu bu süreci 1928'de Ahi iktidarının gücüne işaret saymaktadır:

"Bu hareket Ankara havâlisinde Ahi teşkilatının daha ziyade birleşmiş ve kuvvetlenmiş olduğuna delâlet etmektedir. Filvaki Ahilerin tarihinde Ankara şehrinin bütün Asya-yı Suğrâ'ya hâkim bir sıfat ve mahiyeti vardır. Bu, ihtimal bahsettiğimiz isyan hareketinin Ankara Ahi Türkmenlerine teşkilat arasında mümtaz bir mevki temin etmesinden münbaistir."³⁵

Mehmed Muhsin 1921 tarihli "Ankara'nın Mazisi" adlı makalesinde Ahilerin yönetim faaliyetini "hükümet" kavramı altında şöyle ifade eder:

"...bu muhakkaktır ki, Ahiler isminde bir cemaat senelerce burada (Ankara) icra-yı hükümet etmiş birçok vekayi geçirmiş ve sonradan fena-pezir-i inkıraz olmuş bir mevcudiyet-i içtimaiyeye esaslı bir teşkilata maliktir."³⁶

Bu hükmünden sonra M. Muhsin Ankara ahiler iktidarının kimler tarafından icra edildiğine dair kanaatini belirtir:

"Ancak tarihin bir noktada ittifakı görülüyor ki o da Ahilerin mahalli eşrafından servetler, ilim ve faziletleri ile temayüz etmiş bir aile olup Selçuki Hükümeti'nin inkırazı üzerine Ankara merkezinin,

31 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 126; Güllülü, *a.g.e.*, s. 119.

32 Ahmed Tevhid, Ankara'da Ahiler Hükümeti, Günaydın, s. 118; Ahmed Refik, Ankara Ahilerine Dair, içinde Günaydın, 151.

33 Şinasi İlhan (Tarus), "Ahiler ve Teşkilatları", Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2015, s. 176.

34 Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, haz. F. Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, TTK Yay., Ankara, 1995, s.194-195.

35 Tarus, *a.g.e.*, s. 179.

36 Mehmed Muhsin, "Ankara'nın Mazisi", içinde Günaydın, s. 150.

teessüs eden küçük küçük hükümetlerinin haricinde kalmış olmasından istifade ile tevsi-i nüfuz etmiş ağalardan ibaret olmasıdır.”

Sonra Ahi Hüsameddin ve oğlu Ahi Şerefeddin Mehmed ailesini ve ahfadını zikrederek “Ankara’da hükümet eden Ahiler bunlardan mı idi? Yoksa daha başka zevat mı idi? Bütün hakikatiyle bunu izah edecek müsteşhedat-ı tarihiyeye tesadüf edilmemektedir”³⁷ önermesiyle iktidar sahipleri konusunda çekingen davranır.

Günümüz tarihçilerinden H. Şahin de Ahilerin bir Ankara devletinin varlığını kabul edenlerdendir:

*“Ankara’daki Ahi Hüsameddin ailesinin Ankara Ahi Devleti adıyla bir devlet kurması, teşkilat üyelerinin kaos ortamı içerisinde geçici olarak da olsa siyasi liderliği üstlendiklerini gösteren güzel bir örnektir. Bu devlet daha sonra Osmanlı padişahı I. Murad’a devredilecektir.”*³⁸

*“Moğollar ile yapılan savaşların sembolü olan Ahiler, pek çok kayıp vermişti. Ahiler, sahip oldukları lonca kültürünün de etkisiyle hemen her şehirde kısa süre içinde organize olmuş hem mallarını hem de yaşadıkları şehirlerin halkını korumaya çalışmıştı. Bu başarıları sayesinde bazı şehirlerin idaresini ellerine almışlar, siyasi iradenin zayıf kaldığı durumlarda toplumun korunması vazifesini üstlenmişlerdi. Ahiler tarafından kurulan ve kısa bir süre sonra Osmanlılara dâhil olacak Ankara Ahi Devleti, teşkilat üyelerinin Moğollar karşısındaki duruşunun en somut ifadesiydi.”*³⁹

Ahmed Refik 1921’de Millî Mücadele döneminde yazdığı “Ankara Ahilerine Dair” adlı makalede, Ahiler için “hükümet” kavramını uygun bulmazken iktidarlarını kabul eder. Israrla Ahilerin saltanat ve hükümet etme geleneklerinin olmadığını, bu alana yönelmediklerini ancak otorite boşluğu olduğu zaman ve zeminlerde “hâkim” olduklarını söyler. Ankara’daki siyasi-idari faaliyetlerini de bu kavram üzerinden açıklar:

*“Ahiler hükümet etmezlerdi, bununla beraber hükümdarın bulunmadığı yerlerde hâkim onlardı. Ankara’da da hükümdar bulunmadığı için memleket ahilerin ellerinde idi. Ahilerin saltanatla alakaları yoktu; bu sebepten, Selçuki devletinin hâkimiyet ve inkırazı, ahilik üzerinde hiçbir tesir icra edememişti. Ankara, Selçukilerin inkırazından sonra, İlhanilerin eline geçtiği zaman, ahilik Ankara’da yine hâkimdi...”*⁴⁰

Alman müsteşrik Franz Taeschner (ö.1967) “fütüvvet” hakkındaki araştırmasında Ankara ahilerinin nüfuzlu ve zengin beyler olduğunu ve geçiş sürecinde yönetimi üstlendiklerini belirtir:

*“H. 8/m. 14. Asrın ilk yarısı umumiyetle Anadolu Ahiliği’nin i’tila devri olmuştur. Bu geçiş devresinde Ahiler bir dereceye kadar siyasi bir rol oynamağa da muvaffak olmuşlardır. Bunların o zamanlar evvela ismen İran İlhani devletine (kalede Abu Sa’id’in 1333 yılından bir kitabesi vardır) ve İlhanilerin sükûtunu müteakip Sivas Sultanı’nın hâkimiyet sahasına dâhil bulunan Ankara’da bilhassa kudretli bir mevkiye sahip buldukları görülüyor. Şehir bu zamanda pratik olarak kendi haline terkedilmiş olup, orada her halde bir Ahi ailesi iktidarı elinde bulunduran bir mevkie sahip olmuş olmalıdır. Kendilerini Ahi-yi Mu’azzam tesmiye eden bu Ankara Ahilerini, yaptıkları inşaat (Arslanhane Cami vesaire) ve yazdırdıkları kitabelerden, zengin ve büyük beyler olarak tanıyoruz. Osmanlı hükümdarı Murad I. 1361 de Ankara’yı, müverrih Neşri’nin ifadesine göre bunların elinden teslim almıştır.”*⁴¹

Taeschner de bu ifadelerinde Ankara’da bir “Ahiler devleti”nden söz etmemekle beraber, bu zümrenin söz konusu şehirde kudretli, zengin büyük beyler mesabesinde olduklarını, kendilerini Ahi-i Muazzam sayan bir ahi ailesinin iktidarı elinde tuttuğunu belirtmektedir.

37 Mehmed Muhsim, Ankara’nın Mazisi, s. 150.

38 Haşim Şahin, *Adalet, Dürüstlük ve Bereketin Temsilcisi Ahiler*, s. 27-28.

39 Haşim Şahin, Ahiler, s. 58-59.

40 Ahmed Refik, “Ankara Ahilerine Dair”, *İkdam*, no: 8892, 17 Kanunusânî 1337; içinde Günaydın, 151.

41 Franz Taeschner, “İslam Orta Çağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)”, çev. F. Işıltan, *İstanbul Üni. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1956, c. 15, sayı: 1-4, s. 20.

Önemli şehir tarihçilerinden Osman Nuri Ergin, ahilerin yönetim sevdasına düşüp Sivas ve Ankara'da hükümet ettiklerine işaret eder.⁴² Burada Ergin'in "Ahileri yönetim sevdasına düşmekle" tavsifi genel yaklaşımların dışındadır. Bu ifadeyle söz konusu zümrenin iktidar istekleri hatta hırsları olduğunu belirtir.

Konu hakkında akademik çalışmalar yapan tarihçi Mehmet A. Hacıgökmen de Ahi iktidarını kabul edenlerdendir. Bu hususta sorduğu sorular da önemlidir: "Bölgede, ahiler asayiş saylayıp, yönetimi ellerinde mi tutmuşlardır? Yahut mevcut güçlere Moğollar, Eretnalılar ve Karamanlılara tâbi olarak mı yaşamışlardır? Veya Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla bölgede tavâif-i mülûk ya da mülûkû't-tavâif kategorisinde bağımsız devlet mi kurmuşlardır?⁴³ Bu soruları tartışıp cevaplayan Hacıgökmen, "kesin olmasa da Eretna Devleti'nin kurulduğu tarih ile Ankara'yı Osmanlıların aldığı tarih arası (1343-1361) Ankara'da Ahilerin hâkim olduğu dönem olarak düşünebiliriz" kanaatine varır. Sonuç olarak der ki:

*"Ankara'da Ahiler Moğollara ve mevcut otoriteye bağlı kalmışlardır. Ahi Şerefeddin Moğollarla ve özellikle Emir Eretna ile iyi ilişkiler kurmuştur. Ankara'yı Osmanlılar alıncaya kadar, otorite olmadığı zamanlarda burada yönetimi ellerinde tutmuşlardır. Esnaf teşkilatının bir özelliği olarak asayiş sağlamışlar, diğer beledi hizmetleri yerine getirmişler, şehrin bütün idari sorumluluğunu üstlenmişlerdir."*⁴⁴

Merhum Halil İnalçık, yukarıda değindiğimiz üzere, ahilerin idari ve siyasi hayata müdahil olduklarını, İbn Batuta'ya atfen kimi yerlerde baş ahinin sultan gibi bir konumda bulunduğunu belirttikten sonra "Mesela sof imalatı ve ticaretiyle zengin bir şehir haline gelen Ankara'da Ahi Şerefeddin şehrin kamu işlerine hâkimdi" kanaatine varır.⁴⁵ Bu cümle tam olarak Ankara Ahi devletini ifade etmese de şehirdeki hâkimiyetini teslim eder.

Ankara Ahi hükümeti veya devleti fikrine reddetme konusuna gelince, 1927'de yazdığı "Ankara ve Ahiler" adlı bir makalesi ile M. Fuad Köprülü, bazı müsteşriklerin Ahileri Bizans geleneğine bağlamasına karşı çıkararak şu değerlendirmeyi yapar:

*"Fütüvvet zümreleri ...eski Anadolu'daki buna mümasil mahalli teşkilata değil, İslam aleminin hemen her sahasında göze çarpan 'Esnaf Teşkilatı'na merbuttur. ...İçlerinde birçok kadılar, müderrisler de bulunan ahilik teşkilatı o zaman, alelade bir esnaf cemiyeti değil, adeta o teşkilat üzerine istinat eden, akidelerini o vasıta ile yayan, anarşi zamanlarında siyasi bir kudret iktisab eyleyen bir nevi 'tarikat'tı. İbn Batuta bunların siyasi ehemmiyetini açık açık söylüyor. ...İşte Ankara Ahilerinin eski müverrihlerimiz tarafından adeta bir 'devlet' telakki olunasının sebebi şüphesiz budur."*⁴⁶

Alman müsteşrik Paul Wittek (ö. 1978) Ahilerin siyasî ve idarî fonksiyonlarını kabul etmekte ancak devlet kurdukları fikrine katılmamaktadır.⁴⁷

İKTİDARIN NİTELİĞİ MESELESİ

Konuyu daha açık ifade etmek gerekirse Ahilerin Ankara iktidarı bir "devlet" kurma mıdır? Eğer böyle ise ne tür bir rejim izlenmiştir? Bunu, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, İslam medeniyeti veya Türk-İslam tarihinde gördüğümüz hanedana dayalı sultanlık, emirlik, beylik, şahlık vs. hangi örnek üzerinden

42 Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-i Belediye-1*, Matbaa-yı Osmaniye, İstanbul 1338/1922, s. 550.

43 Mehmet Ali Hacıgökmen, *Ahiler Şehri Ankara, XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler*, s. 31.

44 Hacıgökmen, *Ahiler Şehri*, s. 33-34

45 Halil İnalçık, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, s. 53.

46 M. Fuad Köprülü, "Ankara ve Ahiler," içinde Günaydın, s. 155-156.

47 Paul Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara", çev. Nurettin Ardıç, *Çığır Gençlik ve Kültür Mecmuası*, 1946, c. 4, sayı: 49, s. 133.

değerlendirmeliyiz? “Ankara Ahi Devleti” bir bölgesel bir güç mü, bir “şehir devleti” mi, kimilerinin düşündükleri gibi bir “cumhuriyet” midir? Yoksa bir “mahalli iktidar” “yerel yönetim/belediye başkanlığı” mıdır?

Ahilerin Ankara iktidarının niteliğini Türklerin devlet tecrübesi çerçevesinde ele almanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Kadim bir yönetim geleneği ve devlet tecrübesine sahip olan Türkler İslam medeniyetine girdikten sonra yönetim anlayışına dair literatürlerini şu üç geleneğe⁴⁸ atf yaparak oluşturmuşlardır: 1. Kur’an ve Sünnet hükümleri, 2. Müslüman siyaset teorisyenlerinin görüşleri (filozoflar, fıkıhçılar, kelamcılar, ahlakçılar, devlet adamları vs.) 3. Müslümanların yönetim tecrübesi (Arap, Fars, Moğol, Berberî vs.)⁴⁹ Bu literatürü somutlaştırmak gerekirse Karahanlı Yusuf Hashacib’in Kutadgu Bilig adlı eserinden itibaren oldukça zengindir.⁵⁰

Bu noktada meselenin kuramsal temelini teşkil eden devlet, iktidar, meşruiyet gibi kavramlara açıklık getirmek durumundayız.

DEVLET KAVRAMI

Devlet, *belli bir toprak parçasında belli bir topluluğun hâkimiyet kurarak teşkilatlanmasıdır*. Diğer bir ifade ile devlet, geniş anlamda *teşkilatlanmış insan topluluğu*, dar anlamda da *bu insan topluluğunun idare aygıtıdır*. Devletin üç temel unsuru *hâkimiyet* (egemenlik/iktidar), *toprak parçası* (vatan/ülke) ve topluluk (millet)tir.⁵¹ Devletin topluma yönelik *yasama* (teşrî’), *yürtüme* (icrâ) ve *yargı* (kazâ) olmak üzere üç temel görev ve yetkisi ya da işlevi söz konusudur. Bunların da amacı; meşruiyet/hukukun üstünlüğünü temin ederek düzeni/güvenliği tesis etmek ve refahı sağlanmaktadır. Toplum ise *itaat* ile yükümlüdür.

İslam medeniyetinin yönetim geleneğinin ilham kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz. 1. Sami-Arap Müslüman geleneği (Ahkamu’s-Sultaniye), 2. Hint-Fars geleneği (Kelile ve Dimne, Siyasetname), 3. Yunan-Bizans geleneği (Medinetü’l-Fazıla), 4. Türk geleneği (Kutadgu Bilig) Sami-Arap Müslüman geleneği Arap toplumsal ve kültürel yapısını esas almıştır. İslam’ın geldiği şehirler (Mekke, Medine) o sırada, gerçekte ün, itibar ve servete dayanan kabile şeyhlerinin/reislerinin seçimle işbaşına gelmesiyle yönetiliyordu. Bu zeminde Müslümanların ilk siyasi geleneği seçimle başa getirilen, kabile örfüne göre rızaya dayanan bir başkanlık sistemiydi.⁵² Hint-Fars yönetim geleneği adil hükümdarın hâkimiyetinde her sosyal tabakanın adalete anlayışına uygun olarak hak ettiği yerde, birbirine karışmadan tutulduğu statik bir yapıyı öngörmüştü. Antik Yunan siyasi düşüncesinde şehir devleti, ahlaki, beşerî, kültürel ve sanatsal her çeşit ilerlemenin baş amili kabul edilmişti. Geçişkensiz bir sosyal tabakalaşma ile statükocu bir nitelikteydi. Türk siyasi geleneği ise iktidarın Tanrı tarafından bahşedildiği halkın dirlik ve düzeninin sağlanmasını amaçlayan bir anlayış ve uygulamaydı.⁵³ Türk geleneğinde ise

48 Bkz. İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, TTK Yay., Ankara, 1988; M. Fuat Köprülü, “Ortaçağ Türk Hukuki Müesseseleri”, *Türkler*, c. 5, ed. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 235-248. İslami geleneğin Türk devlet ve siyaset düşüncesine etkisi hakkında bkz. Seyfettin Erşahin, “Türk Yönetim Kültüründe İslam Dininin Yeri ve Etkisi”, *Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları*, ed. Murat Akçakaya, Gazi Kitabevi, Ankara, 2018, s. 321-378.

49 Ağâh Sırrı Levend, “Siyaset-Nâmeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1962, sayı:10, ss.167-194; Aydın Sayılı, *Türk Devlet Geleneği*, MEB Yay., İstanbul, 1993, 253 vd.

50 Bkz. Bursalı Mehmet Tahir, *Siyasete Mütteallik Asar-ı İslamiye*, İstanbul, 1332; Mehmet Öz, “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler”, *İslami Araştırmalar*, 1999, c. 12, sayı: 1, s. 27-39; A. Yaşar Ocak, “Osmanlı Siyasi Düşüncesi”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, c. 1, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCIA Yay., İstanbul, 1999, s. 164.

51 <http://www.anayasa.gen.tr/dgt-devletkavrami.pdf> erişim 02.05.2018

52 Bernard Lewis, “İslam Devlet Müessesesi ve Telakkileri Üzerine Bozkır Ahalisinin Tesiri”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1958, c. 2, cüz 2-4, s. 211.

53 A. Yaşar Ocak, “Osmanlı Siyasi Düşüncesi”, s. 165.

kağan/hakan/han/beyin elini-budununu-boyunu iç ve dış düşmanlara karşı koruması adaletle yönetmesi, doyurup giydirmek esastı.

İslam medeniyet dairesine bakarsak, Arapçada *devletin* sözlük karşılığı “elden ele dolaşan şey, savaşlarda karşılıklı ve nöbetleşe gelen zafer veya yenilgi, aynı ile tedavül eden şey, mal ve üstünlük” demektir.⁵⁴ Kur’an ve hadislerde sözlük manasıyla geçer.⁵⁵ Kur’an devletin esasını oluşturan iktidar olgusunu *veraset, hilafet, şura, emanet, hukm, mülk, ümmet, velayet, itaat, biat, imamet, emr-ülî’l-emr* gibi kavramlarla ifade etmiştir.⁵⁶ Klasik fıkıh kitaplarında da devlet yerine, onun çeşitli unsurlarını belirten *hilafet-imamet, daru’l-islam*⁵⁷ gibi kavramlar bulunmaktadır. Hz. Muhammed kendi başkanlığında Medine’de bir idari sistem kurmuştur.⁵⁸ Ancak, İslami literatürde Hz. Muhammed (s.a.s.) dönemi, Dört Halife dönemi ve Emeviler dönemi yönetim aygıtı devlet kavramıyla anılmamış, bu kavram ilk defa Abbasiler zamanında kullanılmıştır.⁵⁹ Teknik boyutlarıyla belki de ilk olarak İbn Haldun’da görüyoruz devlet kavramını. O, bu günkü anlama yakın şekilde devletin yöneticilerine *isabetu’d-devle*, halkına *kavmu’d-devle*, hukukuna *ahkamu’d-devle*, ülkesine *memaliku’d-devle*, Hz. Peygamber’in idaresine de *ed-Devletu’l-İslamiye* demiştir.⁶⁰ Türklerde “devlet”in karşılığının “il, “el” ve kimi zaman da “kut” olduğu büyük ölçüde kabul görmektedir. İslâmî dönemde “devlet” kelimesi de Türk diline girmiştir.⁶¹ Müslümanlara göre devlet fitne-fesadı önlemek ve toplumsal düzeni sağlayıp barışı hâkim kılmak için gereklidir. Bu gerekçeler ilk insan Hz. Âdem’in (a.s.) yaratılışı sırasında zikredilmiştir.⁶² Hz. Muhammed de bu ilkeler doğrultusunda hareket etmiş bunları hayata geçirmiştir.

İKTİDAR-HÂKİMİYET ANLAYIŞI

İktidar; siyaset bilimcileri tarafından genel olarak *bir birey veya bir toplumsal kümenin gerekirse diğer bireylerin veya kümelerin çıkarlarına, hatta muhalefetine karşı karar alma ve uygulama yetkisi* şeklinde tarif edilmektedir.⁶³ İktidar, birbirini etkileyebilecek nitelikte siyasi, dini, ideolojik, ekonomik vb. değişik biçimlerde ortaya çıkabilir.⁶⁴ Kamu vicdanına dayanmayan, saygı duyulmayan, güvenilmeyen bir iktidar sadece fiziki güçle uzun ömürlü olamaz. Bu aşamada *yönetilenlerini yönetenlerin hâkimiyetini tanımaları veya makul görmeleri* şeklinde ifade edilen “*meşruiyet*” kavramı devreye girmektedir. Siyasi iktidarın en güçlü dayanağı toplumdaki meşruluk inancıdır.⁶⁵ Meşruiyet ilkesi hâkimiyet sahiplerine meşru ilkeler çerçevesinde *yönetim hakkı*, yönetilenlere de *itaat görevi* içerir.⁶⁶

54 Ali Fuat Başgöl, “Devlet Nedir: Realist Bir Tarif Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1946, c. 12, sayı: 4, s. 981.

55 Talip Türcan, *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2001, s. 17-18.

56 Bkz. Türcan, *a.g.e.*, s. 25.

57 Fıkıhçılara göre darü’l-islam kavramı modern hukuktaki devleti ifade eder nitelikte şöyle tanımlanmaktadır: “Müslümanların emri altında bulunan yer; İslam ilkelerinin Müslümanların emir ve kuvvetiyle korunduğu kurum.” Bu tanımda devlet statüsü ve hâkimiyet açıkça, ülke ve halk unsurları da zımnen belirtilmiştir. Devletin vatandaşlarının tamamının Müslüman olması şart değildir. İmam Şafî der ki “Darü’l-islamda Müslümanların bulunması şart değildir. Sadece başkan ve yöneticilerin müslüman olması yeterlidir.” Abdülkerim Zeydan, *İslam’da Ferd ve Devlet Münasebetleri*, Kayıhan Yay., İstanbul, 1973, s. 77-78.

58 Ahmet Davutoğlu, “Devlet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 236. Arapların siyasi tecrübe ve geleneğini yapısalcı bir yaklaşımla ele alan Cabiri İslami dönem siyasi yapılanmayı akide, kabile, ganimet kavramları üzerinden incelemektedir. Bkz. Muhammed A. Cabiri, *Arap-İslam Siyasal Akli*, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yay., İstanbul, 2001.

59 Vecdi Akyüz, *Kur’anda Siyasi Kavramlar*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998, s. 20.

60 Türcan, *a.g.e.*, s. 30.

61 Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982, s. 195-197.

62 Hz. Âdem’in yaratılışına meleklerin yeryüzünde fesad ve kan dökücülüğün çıkacağı yönündeki endişelerine karşılık Allah onu yeryüzünde halife tayin ederek toplumsal düzenin, barışın tesisini istemiştir. (Bakara 2:30, Enfal 8:39) Burada geçen halife kelimesine “irade ve akıl verilerek yeryüzünü düzenleyen, yönlendiren, yeryüzünün yöneticisi, onarcısı” anlamları verilmektedir. Bkz. Erhan Aktaş, *Kerim Kur’an, Türkçe Çeviri*, Ankara 2016, 3. Baskı, s. 6; Krş. Mustafa İslamoğlu, *Nüzül Sırasına Göre Hayatın Kitabı Kur’an Gereğçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay., 6. Baskı, İstanbul 2012, s. 704.

63 Marcel Prelot, *Politika Bilimi*, çev. Nihal Önel, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 5; Tom Bottomore, *Siyaset Sosyolojisi*, çev. Erol Mutlu, Teori Yay., Ankara, 1987, s. 1.

64 Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş*, s. 104-105.

65 Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara, 1978, 57-58, 67.

66 Bilal Aybakan - İbrahim Kafi Dönmez, “Meşru”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, s. 379.

İktidar bir yönüyle, hâkimiyet/egemenlik veya devlet gücü olarak ortaya çıkmaktadır. Hâkimiyet; devletin unsurlarından biri olarak siyasi hâkimiyet ve devlet içinde hükmetme/buyurma yetkisi olmak üzere iki boyutludur.

Hâkimiyetin kaynağı insanlık tarihi boyunca daima tartışma konusu olmuştur. Genel olarak *ilahi/beşerüstü* (teokratik) ve *beşeri/laik-seküler* (monarşik, oligarşik ve demokratik) kaynaklı olduğun yönünde iki izah bulunmaktadır. Müslümanların genel yaklaşımınca, mutlak hâkimiyet Allah'a ait ise de beşer olan halife Allah'ın iradesi ve iznine bağlı olarak halkın iradesini temsil etmektedir. Hz. Muhammed de "Halkın sesi Hakk'ın sesidir" buyurmuştur. Toplum biatla göreve getirdiği halifeyi azledebilir de. Bu noktada denilebilir ki neredeyse çağdaş kamu hukuklarının ifade ettiği hâkimiyetin halka ait olması ilkesi benimsenmiştir.⁶⁷

Türklerde hâkimiyet İslam öncesinde Tanrı'nın *kut* vermesi, tanrısal bir kayra/lütuf iken İslâmî dönemde doğrudan Allah'tan kut ve lütuf, ihsan olarak anlaşılmıştır.⁶⁸ Karahanlı devlet felsefesi kitabı Kutadgu Bilig, hükümdarı bir yandan eski Türk siyaset kültürünün unvanları bir yandan da artık İslâmî sıfatlarla betimlemiştir. Buna göre kut sahibi hükümdar "mütevazı tabiatlı, tatlı dilli olmalı, kendini gözetmeli, ifrata kaçmamalı, kötü ve çirkin işlere yanaşmamalı, toplanmış olan malı yerinde sarf etmeli, hayatını, işini, tavrı ve hareketlerini düzeltmelidir."⁶⁹

Türkler İslam medeniyet dairesine girdikten sonra hâkimiyet alametlerine yenilerini katmışlardır. Bu dönemdeki hükümdarlık ve hâkimiyet sembolleri manevî ve maddî olmak üzere iki kategoride idi. Manevî olanlar, esasta lâkaplar ve hutbedir. Maddî alametlerin başlıcaları ise taht, tac, çetr, bayrak-sancak, tuğra, saray, başkent, sikke, hil'at-tıraz, menşûr, nevbet, yüzük, altın kemer, altın kabzalı kılıç, yay ve altın eyerli attır. Ankara'da bir ahi devletinden söz edilemeyeceğini ileri sürenler orta zamanların iktidar alametlerinden ahiler adına sikke kesilmediğini ve hutbe okunmadığını ileri sürmüşlerdir. Kabulden yana olanlar ise sikke ve hutbenin olmayışın ahiliğin özelliklerinden görmüşler dolayısıyla bunlar üzerinden ahi iktidarının yok sayılmayacağını belirtmişlerdir. Esasen klasik dönemlerde hemen her hanedan veya iktidar taliplisi iktidara gelir gelmez parasını bastırmada veya hutbesini kendi adına okumada ya acele etmemiştir veya şartların olgunlaşmasını beklemiştir. Hatırlanacağı gibi Hz. Muhammed Medine'de iktidar kurduğunda para bastırmamış İslam medeniyet tarihinde ilk Müslüman sikkesi dediğimiz parayı Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan (685-705) kestirmiştir. Osmanlılara gelirsek, bu hanedanın idarî, adlî ve askerî alanlarda devletleşme ve kurumsallaşma süreci Orhan Gazi (1324-1361) ile başlamıştır. Osmanlı İlhanlılara vergi vermeye devam etmiş, ilk Osmanlı sikkesi, ilk divan ve vezaret, ilk düzenli askeri birlikler onun zamanında vücut bulmuştur.⁷⁰ Ayrıca, ahi iktidarını kabul edenler ahilerin iktidar hırsıyla hareket etmediklerini icabı halinde otoriteyi tesis etmeyi hedeflediklerini ifade etmişlerdir. Dahası, Ankara ahilerinin merkezi devlet hâkimiyetinin olduğu zamanlarda da ona bağlı kalmak şartıyla lüzumu halinde şehir yönetimine doğrudan müdahil olduklarını söylemişlerdir. Zaten hiyerarşileri içinde şeyh, kethüda, yiğitbaşı gibi liderlerini seçmişler, bir yandan merkezi otoriteye bağlılıklarını sürdürürken diğer yandan da şehir yönetimde söz sahibi olmuşlardır.

67 Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İrfan Yay., İstanbul, 1982, c. 1, s. 59-60; Türkan, *a.g.e.*, 148 vd.

68 Bkz. Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara, 2002, s. 33 vd.; Ögel, *a.g.e.*, s.195-197.

69 Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi*, 1, Nakışlar Yay., 1981, s. 155 vd; Muhammed Şahin, *Türk Tarihi ve Kültürü*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 1999, s.70.

70 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi 1*, s. 124-128.

Türklerin İslami dönem mirasını ve tecrübesini bu şekilde özetledikten sonra şu hususun altını çizmeliyiz ki esasında bizim “devlet” konusunda ezberlerimiz bulunmaktadır. Bu kavramı, Batı'nın modernleşme döneminde yüklediği ve tatbik ettiği anlam üzerinden okuyup “Evet! Modern Batılı anlamda İslam medeniyeti bir devlet kuramamıştır” sonucuna varıyoruz. İslam medeniyet coğrafyasında daha ziyade bir hanedanın girişimi ise kurulan hanedan hilafeti/imameti, hanedan saltanatı, hanedan emirliği, hanedan melikliği, hanedan şahlığı, hanedan beyliği vb. iktidar ve hükümet şekillerini “Şark despotizmi” kavramı üzerinden yargılayıp mahkûm ediyoruz.⁷¹ 18. yüzyıl Aydınlanma düşünürlerin çoğu daima, siyaseten “despotik”, iktisaden “feodal”, kültürel bakımdan “âtıl” gördükleri Doğu'nun bu yapısı ile ilerlemeye müsait olmadığını iddia etmişlerdir. Şark despotizmine örnek olarak da hepsi Türkler tarafından yönetilen Osmanlı, İran ve Hindistan vermişlerdir.⁷²

Bu suçlamadan alınmadan veya savunmacı cevap verme gayretine düşmeden diyebiliriz “Evet! Müslümanlar da yatay ve dikey boyutlarda çeşitli zaman ve zeminlerde halk iradesine dayanan doğrudan halktan gelen iktidarlar ve devletler de kurmuşlardır. Bunun en iyi örneklerinden biri Ankara Ahiler iktidarındır.” Yukarıda devleti tanımlarken üç temel unsurun *hâkimiyet*, *ülke* ve *topluluk*, üç temel yetki ve sorumluluğunun da *yasama*, *yürütme* ve *yargı* olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede baktığımızda kaynakların bize aktarıldığı kadarıyla Ankara Ahiler iktidarı bu nitelikleri büyük oranda taşımaktadır. Ahiler bir toprak parçasında (Ankara) bir topluluk (Ankara halkı) üzerinde maddi-manevi hâkimiyeti kurmuşlardır. Ülkede adaleti ve asayiş tesis etmişler, iç ve dış tehditlere karşı imkân nispetinde savunmuşlardır. Buna ilaveten yasamanın kaynağı olan şer’i-örfi hukuk çerçevesinde yönetim ve yargı görevlerini de yürütmüşlerdir.

Ahilerin yönetim tarzı veya usul ve üslubuna hakkında bazı ipuçlarına sahibiz. Söz gelişi İbn Batuta'da şunları okuyoruz:

“Ahiler bilâd-ı Rum'da sakin Türkmen akvâmının her vilayet ve belde ve karyesinde (köyünde) mevcuttur. Ecânibe (yabancılara) ibrâz-ı re'fet ve fütüvvet ve it'âmına ve ifâ-yı havâyicine, müsâraat (yardım), cebâbireyi tenkil ve imhâ ve a'vân-ı zulm ve taâddi ile bunlara iltihak eden eşirrâyı (şirretler) katl ve ifnâ hususunda bunların dünyada misli yoktur. Oraca Ahi gayr-i müteehhil ve mücerret (bekâr) gençlerden ehl-i sınaat vesairenin bil-içtima kendülerine reis intihab ettikleri adama ıtlak ve bu cemiyete dahi fütüvvet tesmiye edilir. Reis bir zaviye inşa ile kaliçe vesair muhtaç olduğu eşya ile tefriş kanâdil talik eder. ...Bunlara fityan ve reislerine de ânifen zikrettiğimiz veçhile Ahi nam verilir.”⁷³ ...Bu bilâdin âdetince, bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde hâkimi Ahi olub ayendegana at ve libas ita ve kadrine göre ihsan eder. Emr ü nehy ve rükubu aynıyle müluke müşabihtir”⁷⁴

71 Mesela, M. Ali Kılıçbay'ın kaleme aldığı *Doğu'nun Devleti, Batı'nın Cumhuriyeti* kitabı bunun örneklerinden biridir. İmge Yay., İstanbul, 2001. Batı Oryantalizmi iddialarından biri İslam'ın geri kalmışlığı veya durağanlaştığıdır. Bu da özel mülkiyetin kısıtlı oluşu, kölelik sisteminin mevcudiyeti ve despotik idarelerden kaynaklanmıştır. Dinî anlayıştan hareketle halk despot lideri Allah'ın bir vekili gibi algılamış, toplumsal düzeni değiştirmek ya da yöneticinin siyasi despotizmine karşı koymak için hiçbir güdüye sahip olamamıştır. Dolayısıyla İslam medeniyetinin Batılı tarihi çizgide akılcı, demokratik ve sanayileşmiş bir topluma doğru gelişmede başarısızdır. Bryan S. Turner, “Oryantalizm ve İslâm'da Sivil Toplum Meselesi”, *Oryantalistler ve İslâmiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, der. A. Hüseyin, R. Olson, C. Kureşi, çev. B. Muhib, İnsan Yay., İstanbul 1989, s. 35-59. Doğu despotizmi kavramını literatüre sokan Fransız düşünür Montesquieu'dur. O, aslında Kanunların Ruhü ve İran Mektupları adlı eserlerinde İran despotizmi üzerinden bizzat Fransız mutlak monarşisini (despotizmi) eleştirmiştir. Ancak, bu kavram zamanla Doğu'yu tanımlamada temel referans haline gelmiştir. Bkz. Yasin Aktay, “Sivil Toplum ve Sıkıntıları: Oryantalizm, Şiddet, Vesaire...”, *Sivil Toplum: Farklı Bakışlar*, ed. Lütfi Sunar, Kaknüs Yay., İstanbul, 2005, s. 12-23.

72 Bkz. Michael Curtis, *Şarkiyatçılık ve İslam: Avrupalı Düşünürlerin Orta Doğu ve Hindistan'daki Şark Despotizmi Üzerine Görüşleri*, çev. Mehtap Çakır, Matbu Yay., İstanbul, 2015.

73 İbn Batuta, *Seyahatname*, çev. Mehmet Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1344, c. 1, s. 312; Güllülü, *a.g.e.*, s.21-22.

74 İbn Batuta, *a.g.e.*, c. 1, s. 326. “Ahi onlara göre, “sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve işi olmayan genç bekarları da bir araya getiren adam”dır. Onlar, ahi'yi başlarına geçirirler. “Fütüvvet” denen şey de budur. Önder olan adam, bir tekke yaptırarak halı, kilim, kandil gibi gerekli eşyayla donatır orayı. Onun arkadaşları geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmek için gün içinde çalışırlar. Kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip başkana verirler. Bu parayla tekkenin ihtiyaçları karşılır, beraber yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Mesela o esnada beldeye bir yolcu gelmişse hemen onu tekkede misafir ederler... Alınan yiyeceklerden ikram ederler. Bu iş yolcunun ayrılışına kadar sürer. Bir yabancı ve misafir olmasa bile yemek zamanın-

Bu metindeki “*Ecânibe (yabancılara) ibrâz-ı re’fet ve fütüvvet ve it’âmına ve ifâ-yı havâyicine, müsâraat (yardım), cebâbireyi tenkil ve imhâ ve a’vân-ı zulm ve taâddi ile bunlara iltihak eden eşirâyı (şirretler) katl ve ifnâ*” ifadesi devletin temel görev ve yetkilerinden olan yargılama, emniyeti temin etme, açları doyurma, açıkları barındırma gibi hususları yerine getirdiklerini açıkça belirtmektedir. Özellikle de “*emr ü nehy ile mülûka müşabihtir*” ifadesi devlet olduğu ifade şekillerindedir diyebiliriz. İslam medeniyetinde devletin asli vazifelerinden olan iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak sorumluluğunu meliklere benzer şekilde yaptıklarını söylemektedir. O dönemde Anadolu ekonomisinin önemli kollarından olan iç ve dış ticaretin yapılmasında Ahi zaviyelerinin varlığı ve hizmetleri de devlet ciddiyeti ve sorumluluğu üzerinden değerlendirilebilir.

Ahmed Tevhid, yukarıda değindiğimiz gibi, Ankara Ahiler hükümeti ya da iktidarının niteliği konusunda temkinli davranmaktadır: “...Ahiler hükümetinin tarz-ı idaresi ne vechile idi? Şayan-ı tafahhus ve tetkik olan bu mesele hakkında erbabi vukufun dirîğ-i himmet etmeleri ve malumatlarını neşr eylemeleri niyaz olunur. Ankara’da Ahiler hükümeti 762(1361) senesine kadar devam etti.”⁷⁵ Ancak “Ankara’da Ahileri Hükümeti” başlıklı yazısını “Rum Selçuki Devleti’nin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tavâif-i Mülûk” serisinden yayınlaması önemlidir. On dört makalelik serinin on üçüncüsünü bu başlıkla neşretmiştir.⁷⁶ Konuyu mülûk kategorisinde ele alması söz konusu iktidarı müstakil/bağımsız bir devlet gibi gördüğünün de delilidir. Bilindiği gibi, İslam medeniyetinde bazı zamanlarda ve zeminlerde merkezi idarenin zayıflaması veya yıkılması sürecinde *mülûkû’t-tavâif* veya *tavâif-i mülûk* dediğimiz devletler kurulmuştur. Bu terkip, Arapça tâife (firka, bölük) ve melik (hükümdar) kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşmuştur. Mahalli taifeler söz konusu boşluğu “meliklik” ilan ederek doldurmuşlardır. Söz gelişi Endülüslü Emevi Devleti’nin yıkılmasından sonra 1031-1090 arasında böyle bir olgu yaşanmıştır. Anadolu’da da hem ilk fetih döneminde hem de Moğol istilası sonrasında aynı durum söz konusu olmuştur. Bunlara Anadolu Beylikleri diyoruz. Bu beyliklerin neredeyse tamamı Türk/Türkmen asıllı Müslüman ahali idiler. Buldukları coğrafyalarda Bizanslılar ve Moğolların Türk ahalisine yaptıkları zulme tepki olarak Türkün teşkilatçılık ruhuyla birkaç şehir ve bölgeden meydana gelen yirmiden fazla beyliği çok kısa zamanda kurmayı başarmışlardı. Bu süreçte Ankara’da kurulan yönetim ya da devlet de Ahiler Devleti’dir. Bu devletleri İslam medeniyetinin iktidar-devlet kavramlarından meliklik ve Türk devlet geleneğinin beylik kavramı üzerinden okumak durumundayız. Dolayısıyla bu iktidarda bir meliklik veya beylikte neler var idiye veya neler aranıyorsa en fazla onu arayabiliriz. Biz de Ankara Üniversitesi İLİTAM programı için hazırladığımız *İslam Tarihi II* kitabında tarafımda yazılan Beylikler bölümünde Ankara Ahileri’ne yer verdik.⁷⁷

Ahilerin hükümet ya da devlet niteliği kazandıklarına dair bize göre önemli delillerden biri de Osmanlı Tarih Literatüründe bulunmaktadır. Bu metinlerde Ankara ahilerinin Osmanlı Beyliği ile ilişkilerinde birbirine zıt iki kavram bulunmaktadır: “teslimiyet/katılım” ve “direniş”. Bunların her ikisinin de açılımları ve sonuçları, bizi ilişkiler ve Ahi iktidarının niteliği hususunda farklı yerlere ve sonuçlara götürecektir. Direniş kavramına bakarsak, Osmanlı Ankara şehrini herhangi bir bey ya da bölgesel devletlerden değil doğrudan ahilerden almıştır. Anlaşılan o ki Ahiler bir devlet ciddiyeti ile

da yine hepsi bir araya gelip beraber yerler, türkü söylerler, raks ederler. Ertesi sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançlarla önderin yanına dönerler. Onlara "fityan" [=yiğitler] deniliyor. Onların önderlerine de demin belirttiğimiz gibi "ahi" deniliyor. Ben onlardan daha ahlaklı ve erdemlisini görmedim dünyada.” *İbn Battuta Seyahatnamesi*, c. 1, çeviren ve notlar ekleyen: A. Said Aykut, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2000, s. 404.

75 Ahmed Tevhid, “Ankara’da Ahiler Hükümeti”, içinde Günaydın, s. 117.

76 TOEM, c. 4, 1 Nisan 1329/14 Nisan 1913, sayı 19, s. 1200-1204.

77 Bkz.Seyfettin Erşahin, “Ankara Ahiler Hükümeti”, *İslam Tarihi 2*, ed. Nesimi Yazıcı, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara, 2014, s. 262-263.

şehrin iç ve dış emniyetini sağlayacak ve savunacak kadar hâkim idiler. İfade ettiğimiz gibi, I. Murad, Ankara'ya, Rumeli'ne yapılmakta olan gaza ve fetih hareketlerine mâni oldukları gerekçesiyle ulemadan aldığı "mâni-i gazâya gazâ farzdır" mahiyetindeki fetva ile gitmişti. Osmanlı tarihçilerinden Hoca Sadeddin'in 1584'te tamamlayıp Sultan III. Murad'a sunduğu Tâcü't-Tevârih'inde konu ile ilgili anlatımı arasındaki bir ifade bize ışık tutucu mahiyettedir:

"Gazi Hüdavendigâr ulemanın fetvasını bayrak ve rehber edinerek Anadolu yakasına geçti. Zaferleri taşıyan askerleri ile Karaman beylerini ülkesinden çıkarıp sınır boyunca tutmak için Ankara Kalesi'ni kuşattı. Burada ol nifak ehli ile işbirliği eden bazı yaramazları ve kötü yolun yolcularını yakalayıp, bunlara katılanlar veya onlardan umut bekleyenler kırılıp dökülünceye kadar kovaladı. Ankara'ya sahip olan istiklal davasına düşerek kaleyi ve çevresini ele geçiren Ahi adını taşıyan cemaat, adalet ıssı Sultan Murad Han Gazi'nin yüce kuvvetini ve erişilmez gücünü görünce direnmeye imkân olmadığını anlamışlar, hediye ve armağanlar derleyip padişahlara has peşkeşlerle sultanın otağına gelmişler, boyun eğdiklerini bildirip kalenin anahtarlarını teslim etmişlerdir. Onların bu tutumu padişahlık merhametine, şahlık yüceliğine uygun düştiğünden tamamını devlet hizmetine aldılar. Kale ve hisarın korunması için asker ve dizdar bırakıldıktan sonra yakın çevredeki bazı kaleler de yöneticilerin elinden alınarak Osmanlı ülkesine katıldı."

*"Engüriyye sahipleri ki Ahiler demekle maruf ve tagallüb tarikiyle dava-yı istiklal edip ol hisar ve etrafını zabt etmiş idiler."*⁷⁸

Müneccimbaşı Ahmed'in (ö.1702) Sahâifu'l-Ahbar'ında da konu ile ilgili mütegalibe kelimesi ile karşılaşırız: *"Engüriyye Hisarını mütegalibeden Ahiler yedinden ahz ve üzerlerine vali nasb ve Bursa'ya müracaat buyurdular"*⁷⁹

Metinlerde geçen "mütegalibe" ve "tegalüb tariki ile dava-yı istiklal" bizim için önemlidir. Ahmed Refik söz konusu ifadeleri Ahilikte "saltanat ve tegallüb" fikri yoktur diyerek doğru bulmaz reddeder. Dahası ahilerin hemen teslim olmalarına işaret ederek bu tarihe kadar hükümet sürüp o tarihten itibaren Osmanlı idaresini geçmelerini de uygun görmez.⁸⁰ Yalnız şunu hatırlamakta yarar var ki, o yıllarda A. Refik İstanbul Darülfünun'da hocadır ve Tarih-i Osmani Encümeni (Osmanlı Tarih Kurumu) üyesidir. Bu konumdaki birinin Osmanlı'nın Ankara'ya düzenlediği seferi meşru, direnişi de gayrimeşru görmesi veya göstermesi anlaşılır bir durumdur.

Biz bu tabirlerin üzerinde durulması gerektiğini düşünüyoruz. Tegallüb, "galebe çalmak, üstün gelmek, zorbalık, hilâf-ı hak olarak musallat olmak, istilâ etmek, baskı ve zulüm yapmak anlamları taşımaktadır. Bunu yapana da mütegalibe denir. Elbette Osmanlı merkezi bakış açısıyla Osmanlı tarihçileri Ahilere mütegalibe diyeceklerdir. Zaten sefer fetvası veya kararı da bu kavram üzerinden meşrulaştırılmıştır. Oysa Ankara'dan bakınca Ahiler istiklalleri savunan insanlardır. Yani dava-yı istiklal başka bir ifade ile "İstiklal Harbi / Bağımsızlık Mücadelesi" yapmışlardır. Bu onların bağımsız oldukları ve bunu korumak istedikleri şeklinde yorumlanabileceği gibi, Osmanlı dâhil her türlü dış güce karşı bağımsızlık mücadelesine giriştikleri de düşünülebilir.

Yine bu kayıtlarda Ahilerin yönetim tecrübesine işaret edilmektedir. Bundan dolayı olsa gerek Sultan Murad bir dizdar (kale muhafızı/garnizon komutanı) ve biraz asker bıraktıktan sonra Ahilerin *"tamamını devlet hizmetine aldı."* Bu durumda da Ahilerin yine iktidarlarını sürdürdüklerini, ya da

78 Hoca Sadettin, *Tacü't-Tevârih*, haz. İ. Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1992, c. 1, s.110-111; Hoca Sadettin asıl metin, c. 1, s. 68. Ahmet Refik'ten naklen s. 153.

79 Müneccimbaşı, *Sahâifu'l-Ahbar*, haz. İ. Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1975, s. 102. İstanbul, c.1, s. 292; Ahmet Refik'ten naklen, s. 153.

80 Ahmed Refik, "Ankara Ahilerine Dair", içinde Günaydın, s. 153.

Osmanlı'nın sadece bir vali/amil veya dizdar atayarak bölgeyi onlara bıraktığını söyleyebiliriz. Bunun anlamı da en azından yarı bağımsız devlet demektir.

Ahilerin, devletin unsurlarından olan baş yöneticiye yani devlet başkanı konumunda birine sahip oldukları da anlaşılmaktadır. Malum ki, Fütüvvet ya da Ahilik teşkilatı Türkiye Selçuklu coğrafyasında kısmen üst düzey seçkin (aristokratik) bir nitelik taşıyordu. Selçukluya başkentlik yapmış medreseli Anadolu şehirlerindeki Ahi zaviyelerinin kalıntıları, bu zümrenin toplumsal düzeyde üst kimliği temsil ettiğinin en önemli delillerindendir. Mesela İbn Batuta, Kayseri'de Ahi Emir Ali'nin, zaviyesi ihtişamlı bir şekilde tefriş ettiğini, zaviyelerinde devlet erkânı ve şehir eşrafının da ağırlandığını kaydeder. Selçuklu başkenti Konya'da Ahi Ahmedşah, şehirde büyük kargaşaya sebep olan Cimri olayı gibi önemli siyasi olaylara müdahil olmuştur.⁸¹

Tarihi meçhul Hadikatü's-Selâtin adlı eserde de Ankara Ahilerinin bu yönüne dair ima vardır:

*"Şehirde Ahi demekle ma'ruf kimseler hâkim ve vâliydi. Şehri aduvvdan korurlardı. Her birinin kapusunda ve tapusunda asker suretinde birkaç yüz kişi bulunurdu. Padişahlar gibi geçinirlerdi. Meğer sonradan mestûr olan Devlet-i Osmaniye zuhûra başlayınca yevmen ve kuyûmen livâ-ı haşmetleri söndü."*⁸²

Şimdi bu kayıtlardan anlaşılan o ki şehrin valisi veya hâkiminin unvanı "ahi" idi. Bir "baş reis" ve diğer reisler vardı. Görev ve yetkilerine gelince, padişahlar gibi geçinmek, asker sahibi olmak ve şehri düşmandan savunmak. Şüphesiz bunlar hâkimiyet unsurları ve alametleridir.

Meseleye, tevarüse dayanan hanedanlık üzerinden yaklaşırsak ahilerde, aristokrasi yanında hiyerarşi vardı. Ancak ahi şeyhi veya ahi babası seçimle başa geliyordu. Hiyerarşi büyük oranda meslek ahlakı anlam taşıyordu. Ahilerin hanedanlık kurduklarına dair elimizde net bir bilgi yoktur. Bu husus önemlidir. Zira Müslüman Araplar ve onları takip eden diğer Müslüman topluluklar İslâmî dönemde neredeyse tamamen hanedan saltanat devletleri kurdular. Sünnîlerin yaklaşık otuz yıllık Hulefa-yı Raşidin döneminden sonra başa geçen Emevilerin başlattığı bu gelenek günümüzde çoğu Müslüman ülkede devam etmektedir. Emevi iktidarına ağır tenkitler yönelterek iktidara gelen ve meşruiyet kazanan Abbasiler de bu rejimden vazgeçemediler. Hatta daha da tahkim ettiler. Şiiler ise iktidarın Allah tarafından sadece Ehl-i Beyte/Ali Evladına yani "imamlara" mahsus olduğunu söyleyerek iktidar halkasını daha da daralttılar. Emeviler halife olmak için Kureyş'ten olmayı şart koşarken, Abbasiler yalnızca Kureyş'in Haşimîler kolunun bu makama layık olduğunu ileri sürdüler. Şiiler ise daha da tahdit ederek sadece Haşimîlerin Hz. Ali-Fatıma evladının imam olabileceğini iddia ettiler. Hariciler, hem Emevileri hem de Hz. Ali ve Evladını tenkit ederek "ehl-i takva olduğu müddetçe siyah derili bir Müslümanın da halife olmaya layık olduğunu belirterek, halife olacak kişide renk ve ırk sınırlamalarına karşı çıktıkları gibi hanedan saltanatını da reddettiler. Ancak Cezayir'de iktidarı ele geçirip devlet kuran Harici-İbaziler iktidarlarını hemen Rüstemiler (777-909) adıyla hanedan saltanatına dönüştürdüler. Türk dünyasından örnek verirsek yine hanedan saltanatına uzak durarak iktidara gelen Gazneliler ve Memlükler kısa bir süre sonra hanedan saltanatına dönmüşlerdir.

Söz konusu dönemde Anadolu coğrafyasındaki hemen bütün beylikler de hanedan devletleridir. Bütün bu yatay ve dikey örneklerden sonra diyebiliriz ki ahi iktidarı İslam medeniyetinde, Türk-İslam tarihinde nev-i şahsına münhasır/kendine özgü ve özgün bir iktidar denemesidir. İktidar büyük oranda

81 Claude Cahen, "İlk Ahiler Hakkında", *Belleter*, 1986, *CİLT VE SAYI BUL? L/197*, s. 595-597.

82 Hadikatü's-Selâtin, TTK, Ktp. Yazmalar Böl. No: 21 (970/1562) vr. 50a-50b; M. Ali Hacıgökmen'den naklen.

esnaf ve zanaatkârların yani ahilerin elindedir. İşin bu yönünün de bir başka önem taşıdığını düşünüyoruz. Bu iktidar hayatın içinden, ekonominin içinden, üretimden gelenlerin iktidarındır. Bu bağlamda saraylarda fildişi kulelerde yaşayan teorik bir iktidar değil, hayatın içinde çarşıda-pazarda, tarlada, bir anlamda “üretim ekonomisinde” var olan pratik bir iktidardır. Çoğu iktidarlarda görülen cebbarlık en az düzeydedir. Bu iktidarı, bir beledî hizmetler iktidarı veya yerel yönetim iktidarı olarak görmek tarihi realiteyi görmemezlikten gelmek veya indirgemektir.

Konunun bir başka boyutu Ankara Ahi “rejiminin” adı meselesidir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, önerilerden biri “cumhuriyet” veya “şehir cumhuriyeti”dir. Bu adlandırmayı kabul edenlerin yanı sıra karşı çıkanlar da bulunmaktadır.

Görünen o ki “cumhuriyet” nitelemesi ilk defa H. Edhem tarafından yapılmıştır:

“Bunların hakikaten Ankara’da bir nevi cumhuriyet teşkil etmiş olan Ahiler mi yoksa Ankara eşrafından olarak ‘Ahi’ unvanını taşıyan zevata mı atfedilmek lazım geldiği bilahare tetkike muhtaçtır.”⁸³

Edhem’in yazıyı kaleme aldığı 1916’da “cumhuriyet” kavramını kullanması son derece önemlidir. Onun adlandırması özellikle Türkiye’de benimsenmiştir. Mesela Türkiye hakkında kapsamlı bir tarih eseri yazan Yılmaz Öztuna *“Türklerde cumhuriyet idaresi Atatürk’ten önce meçhul olduğu için, Ahi Cumhuriyeti(nin) dikkate değer”* olduğunu belirtir. Kitabında konuyu “Ankara Ahi Cumhuriyeti (1290-1354)” alt başlığı ile verir.⁸⁴ Kendisi de bir Ankaralı olan ve bu şehrin sosyal, ekonomik ve kültürel tarihi hakkında özgün çalışmaları bulunan A. Esat Bozyiğit de cumhuriyetten yanadır:

“Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna kadar İlhanlıların, Eretnalıların ve Karamanoğullarının hâkimiyetinde kalan şehirde 50-60 yıllık bir sürede bir Ahi Cumhuriyeti kurulmuştur (1290-1354). Ahilerden oluşan bu cumhuriyetin... Başlarında aynı aileden gelen Ahi Hüsameddin, Ahi Şerefeddin, Ahi Hüseyin’ler bulunmuştu.”⁸⁵

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı “Türk Milletinin ahlâkî ve sosyal nizamını sağlayan Türk esnaf birliğini ve ekonomisini düzenleyen unsurlardan Ahilik kültürünün toplumumuzun yapısına olan etkilerinin araştırılması, incelenmesi, geleneğin ortaya çıkarılması ve tanıtılması amacıyla 1989’da “Ahilik Kültürünü Araştırma Yarışması” düzenlenmiştir. Yarışmada ikincilik alan Cemal Anadolu da çalışmasında “Ankara Ahi Cumhuriyeti” başlığıyla konuya yaklaşımı ortaya koymuştur.⁸⁶ Devletin organize ettiği bir yarışma sonunda bilim insanlarından oluşan jüriden ödül alan bu resmî yayınında “cumhuriyet” nitelemesinin bulunması bir bakıma resmî kabul demektir.

Günümüzde de bazı kalemler yazılı veya internet mecralarında “cumhuriyet” nitelemesini kullanmaktadırlar.⁸⁷

83 Halil Edhem, “Ankara Ahilerine Ait İki Kitabe”, içinde Günaydın, 119.

84 Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, c. 2, İstanbul, 1964, s. 218.

85 A. Esat Bozyiğit, “Günümüz Ankara’sında Ahilikten Kalan Gelenekler”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1999, s. 72.

86 Cemal Anadolu, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1991, s. 116.

87 Bkz. “Ankara Ahi Beyliği; Cumhuriyet ve Adaletin Tarihi 1290-1354”: “Ahiler Ankara’yı merkez edinmişlerdir ve yönetmişlerdir. Bir derviş-esnaf cumhuriyeti olup ticaretle çok uğraşmışlar ve birçok devlete ticaret konusunda öğüt ve tavsiyeler vermiştir. Tahmini 1290’da başlamış, 1354’e kadar aşağı yukarı 64 yıl devam etmiştir. Ankara Ahi Cumhuriyeti (1290-1354 = 64?) 1. Ahi Hüsameddin I.Hüseyin Efendi (1290-1296) 2. Ahi Şerefeddin Mehmed Efendi (1296-1332) 3. Ahi II.Hüseyin Efendi (1327-1354).” <http://www.turkbilimi.com/ankara-ahi-beyligi-cumhuriyet-ve-adaletin-tarihi-1290-1354/> erişim 27.07.2021

Ahiler bağlamında bu kavramlaştırmaya itirazlar o günden beri olagelmıştır. İtirazın temelini teşkil eden husus hiyerarşik bir yapılanma niteliği ile Ahiliği, demokratik katılımı esas alan cumhuriyet ile bağdaştırmanın güçlüğüdür. Bu yaklaşım taraftarlarına göre cumhuriyet bir halk rejimidir, hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir, milletin iradesi seçimler yoluyla belirledikleri temsilcileri/milletvekilleri vasıtasıyla ülkeyi yönetir; Ankara Ahi devletinde bu özellikler yoktur. Hemen şunu belirtelim ki eğer seçim yoluyla milletin/halkın iradesi esas ise Ahilerde “ahi şeyhi”nden veya “baş ahi”den aşağıya, aşağıdan yukarıya doğru doğru her kademede seçim vardır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi ahilerdeki hiyerarşi de daha ziyade meslek ahlakı ve örgütlenmesidir. Fakat bizim için önemli husus şu ki acaba, “cumhuriyet” dediğimizde anakronizme veya indirgeme hatasına düşer miyiz? Acaba yine kendi medeniyetimizin özgün bir rejimini Batı merkezli dünya değeri ve anlayışı üzerinden mi okumuş oluruz? Yoksa tam tersine medeniyetimizin bir kurumunu, bir tecrübesini değer bazında ele alarak güncellemiş, günümüz değerler dünyasına, çağdaş hayata taşımış mı oluruz? Benzeri sorular çoğaltılabilir. Bu durumda, ideolojik önyargılara veya yönlendirmelere kapılmadan, Ankara ahi rejimine verilecek adı başta siyaset bilimcileri, siyaset felsefecileri, ahlak teorisyenleri, ekonomistler olmak üzere ilgililerin tartışıp karara bağlamaları beklenir. Görev ve sorumluluk büyük nispette onlara düşmektedir.

Özellikle Avrupalı oryantalistler bu adlandırmaya Avrupa merkezli tarih algısıyla, Avrupa değerlerini esas alarak karşı çıkmışlardır. Söz gelişi Alman oryantalist Paul Wittek “cumhuriyet” nitelemesine iki gerekçe ile reddetmektedir. İlki savaş halindeki toplulukların başkanlarının, günümüz tabiriyle savaş lordlarının hâkim olduğu bir ülkede veya coğrafyada cumhuriyet olamaz. İkincisi, daha da Avrupa merkezci bir gerekçe: coğrafyaya veya medeniyet havzasına “yabancı bir tezahür”. Çünkü cumhuriyet ona göre sadece Avrupa medeniyet değerleri ile mücehhez Avrupa medeniyet havzasında olabilir.⁸⁸ Fransız müsteşrik Claude Cahen (ö. 1991) de “ahi cumhuriyeti” nitelemesini reddeder. O da böylesi bir kurumun Floransa gibi muhitlere has olduğu kanaatindedir. Ancak onun bakış açısına göre, Ankara dönemin benzeri komşu coğrafyaları gibi beyler etrafında veya önderliğinde bir siyasi örgütlenme yerine ahi başkanının otoritesini kabul etmişlerdir.⁸⁹

SONUÇ

Ahilerin yatay ve dikey tarihlerinde doğrudan iktidar taleplerinin veya hâkimiyeti ele geçirme girişlerinin olduğuna dair elimizde kesin bilgiler yoktur. Bununla beraber gerek yapılanmaları gerekse durumdan vazife çıkarma haliyle Ankara örneğinde olduğu gibi zaman zaman iktidarı ele almışlardır. Kaynakların bildirdiği kadarıyla söyleyebiliriz ki Ahiler, Ankara’da dönemin şartları çerçevesinde beylik benzeri bir hâkimiyet kurmuşlardır. Hatta aralarında da başkanlık/riyaset ya da iktidar kavgaları yaşanmıştır. Söz gelişi Ahi Şerafeddin’in ölümü üzerine yerine Ahi Kemaleddin (Ahi Yusuf olarak bilinir) geçince riyasetin bir başka taliplisi olan Ahi Süleyman tarafından öldürülmüştür. Bu cümleden olarak yazımızın başında sorduğumuz soruları geldikçe de ele aldığımız gibi Ankara Ahiler iktidarı, anlaşıldığı kadarıyla şecereleri elimizde bulunan ahi ailesi yani Ahi Hüsameddin ve ailesinin uhdesinde bulunuyordu. Ancak hemen şu noktanın altını çizmeliyiz ki buradaki soy veya hanedan ya da hiyerarşik

88 “...Aynı zamanda, muharip camiaların reislerinin hakim olduğu bir memleket ortasında bir şehir cumhuriyeti mevcudiyeti gibi yabancı bir tezahürün tasavvuruna imkan yoktur.” Paul Wittek, “Orta Zamanlarda Ankara”, *Çığır Mecmuası*, 1946, c. 4, sayı: 49, s.133.

89 “Anadolu’da Floransa gibi bir cumhuriyetin hiçbir zaman kurulmamış olduğu doğrudur. Fakat bir kentin ve dolaylarının sınırları içinde, kuramsal olarak bir beyin üstünlüğünü kabul etmekle beraber, özel durumlarda bir ahi başkanının gerçek otorite sahibi kimse olduğu görülmektedir. Bunun en belirgin örneğini Ankara’da görüyoruz.” Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1979, s.331.

yapı klasik devletlerde gördüğümüz güce dayalı bir saltanat değil erdeme ve seçime dayalı bir tasvib ve tercihin sonucu idi.

Ankara Ahiler Hükümeti'nin 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın birinci yarısında, yani Selçuklu hâkimiyetinin zayıflamasından (muhtemelen 1290'lar) Osmanlıların yönetimine katıldığı (1361) döneme kadar bu şehirde hüküm sürdüğü kaydedilmektedir. Bu iktidar, en azından bir dereceye kadar “yarı bağımsız bir şehir devleti” olarak da adlandırılabilir. Zira mesela biz Türk-İslam tarihçiliğinde Mısır'daki Toluniler (868-905) ve İhşidilerin (935-969) iktidarlarını “yarı bağımsız” kategorisinde değerlendiriyoruz. M. A. Hacıgökmen de “*Ankara'da bulunan II. Gıyaseddin Mesud Dönemi'ne ait 1330 tarihli bir kitabede hükümdar ismi zikredilmediğinden, 1330 tarihi ile Osmanlıların Ankara'yı aldığı 1361 tarihini Ahilerin Ankara'da hâkim olduğu dönem olarak kabul ettik*”⁹⁰ değerlendirmesiyle ahilerin yaklaşık otuz yılını (1330-1361) tam hâkimiyet dönemi olarak görür.

Konunun bir başka yönü de şu ki Türkiye Selçuklu iktidarı büyük oranda Fars kökenli umerânın / bürokratların elinde idi. Bunlar Türkmenlere karşı bazen zulme varan icraata imza atıyorlardı. Moğol İlhanlı hâkimiyeti de bölgeye emniyet, huzur ve refah getirmekte başarılı olamamıştı. Bu durumda yerel Türkmen boyları kendi beyleri etrafında yerel-millî hükümetlerini kurma sürecine girmişler ve Beylikler dönemine adım atılmıştı. Bu süreçte Ahiler daha ziyade Türkmen beyliklerinin yanında yer almışlar, kuruluş ve teşkilatlanmalarına destek vermişlerdi. Ankara özeline gelirse, Ahilerin burada doğrudan kendi yönetimlerini kurdukları anlaşılıyor.

Bağımsız veya yarı bağımsız saymamızı haklı çıkaran bir başka husus şu ki Ankara Ahileri Osmanlı'ya teslim olmamışlar veya katılmamışlardır. Osmanlı düzenlediği iki seferle Ahileri yenip hâkimiyet ve itaat altına almış, topraklarını ülkesine katmıştır. Hatta meşhur “mâni-i gazâyâ gazâ farz-ı ayındır” fetvasının alınış sebebi ve hedeflerinden biri de Ankara Ahileridir.

Ahi iktidarının daha teknik boyutta tartışılmasında da yarar vardır. Dönemin kaynakları ahileri “hâkim”, “vâli” “reis” terimlerle anıyor. “Padişahlar gibi” ve “mulûke/meliklere benzer” diyor. Bu terimlerin birer hâkimiyet ya da hükümlanlık alameti oldukları bilinmektedir. Nitekim Ahmed Tevhid ve bazıları, Ahi iktidarı için hâkimiyet kelimesi ile aynı kökten gelen “hükümet” terimini kullanıyor. Bütün bu terimler iktidar sahiplerini ifade eder. Ayrıca, dönemin kaynaklarından ahi iktidarı için “devlet” terimini kullanmasını bekleyemeyiz. Zira yukarıda işaret ettiğimiz gibi, devlet kelimesi devlet kavramını çok sonraki dönemlerde kazanmıştır. Bu gerçeğin bir tezahürü İslam medeniyetinde yazılan iktidar, hâkimiyet, kamu yönetimi veya idare ilgili literatürde de vardır. Müslüman hukukçular, filozoflar ve ahlakçılar konu hakkında kaleme aldıkları metinlere “ahkâm-ı sultaniye”, “siyaset-i şer'iyeye”, “siyasetname”, “pendname/öğütname” gibi adlar vermişlerdir.⁹¹ Devletin, daha ziyade Batı medeniyeti değerleri esasında günümüzde kazandığı kavramsal anlama biraz yakın haline İbn Haldun'da (ö. 1406) rastlıyoruz. Bu da bizim Ahilerimizden yaklaşık bir asır sonraya tekabül etmektedir. Hatırlayalım, Osmanlılar için mesela, yazılan ilk tarih kitaplarında “Osmanlı Devleti” ya da “devlet” nitelemesi yoktur. İlk tarihler veya kronikler “Tevarih-i Al-i Osman” adıyla yani hanedanın saltanatını ifade eden bir terminoloji ile kaleme alınmıştır. Bununla İslam medeniyet havzasında veya Türklerde devlet yoktu demek istemiyoruz. Elbette ki vardı, özellikle de Türklerde kadim zamanlardan beri mevcuttu. Ancak anlayış, felsefe ve terimler farklı idi.

90 Geniş tartışma için Bkz. Mehmet Ali Hacıgökmen, “Ankara'da Ahi Hâkimiyeti (1330?-1361)”, *Türkler*, c. 6, ed. H. Celal Güzel (Ankara, 2002), 830-36; Celal Metin, “Ankara'da 'Ahiler Yönetimi (1290-1354)' Meselesi”, *Türk Kültürü*, 2002, sayı: 472, s. 473-485.

91 Bkz. Ahmet Davutoğlu, “Devlet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 224-240.

Türk(iye) tarih yazıcılarına teklifimiz şu ki bundan sonra Türkiye Tarihi ve Ankara Tarihi yazılırken Beylikler Dönemi'nde Ankara'da da bir "Ahiler Devleti" kurulduğu belirtilebilir. Burada tarih ilminin olmazsa olmazı nesnellik/tarafsızlık ilkesi ile olay ve olguları döneminin şartlarında değerlendirme ilkesine bağlı kalarak dönemin bütün devletler veya siyasi oluşumlarını aynı standartlar veya değerler çerçevesinde ele almalıyız. 14. Yüzyıl Anadolu'su bir Beylikler dönemi olarak incelenmektedir. Yani standardımız "beylik" kavramıdır. Anadolu'nun çoğu yerinde daha ziyade Türkmen beylerinin beylikleri birer devlet (bağımsız veya yarı bağımsız) adlandırılmakta tarihteki yerine konmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla bu beylikler bugünkü manada, hatta o günkü standartlarda Türk-İslam devletlerinin maddi-manevi hâkimiyet alametlerini ya da niteliklerini kurdukları günden itibaren taşımış değillerdir. Yukarıda değindiğimiz gibi, mesela Osmanlı devlet teşkilatlanmasını ciddi manada kuruluşundan neredeyse yarım asır sonra başlatmıştır. Ankara ahilerinde bağımsızlık alameti olarak sikke ararken aynı şeyi Osmanlıda aramıyoruz. Zira Osmanlı sikkesi, Orhan Gazi zamanında kesilmiştir. Osmanlı uzun süre siyaseten İlhanlılara, diyaneten Memlük Abbasi halifelğe itaatini bildirmiştir. Hutbe meselesine gelince Ahilerin Ankara'da hutbeyi kimin adına okuttuklarına dair elimizde net bilgi bulunmamaktadır. Halife adına da kendi adlarına da okutmuş olmaları da mümkündür.

Bu cümleden olarak Türklerin tarihte kurdukları devlet ve hâkimiyet şekilleri arasında "ahi devleti" adıyla yeni bir başlık açılmalıdır. Bu devlet geleneksel Türk-İslam devletlerine büyük oranda benzerlikleri veya benzeri unsurları taşımakla beraber kendine has bir nitelik taşımaktadır. Tam anlamıyla bir hanedana dayalı bir sultanlık beylik, emirlik veya meliklik değildir. Bir tür halk iktidarı özelliği taşımaktadır. Bu iktidarın sahipleri de mutasavvıf-sanatkâr-zanaatkâr-esnaftır. Yönetimin başında bir tür seçim sürecinden geçen *ahi şeyhi*, *ahi beyi* veya *baş ahi* bulunmaktadır. Yönetime ciddi düzeyde doğrudan ahi teşkilatı üyeleri ve halkın katılımı söz konusudur. Başka bir ifade ile Ahi iktidarını, İslam medeniyetinin yönetim gelenekleri olan Sami-Arap Müslüman geleneği, Türk geleneği, Hint-Fars geleneği ve Yunan-Bizans geleneğinin bir sentezi olarak kabul edebiliriz. Ahi şeyhinin şahsında, başta fütüvetnâmelerde geçen feta veya ahi yanında, Farabi'nin Medinetü'l-Fazıla'da öngördüğü filozof veya bilge devlet başkanını, günümüzdeki kimi yaklaşımlardan hareketle belki bir "cumhurbaşkanı"nın, Nizamülmülk'ün siyasetnamesinde veya Kınalızade Ali'nin Ahlak-ı Alai'sinde tanımı, tasviri, tavsifi yapılan bir Türk "sultanı", "han", "beyi", "emiri" görebiliriz. Yahut da bu kalıpları da aşan devletin başında toplumunun önderi olarak kendine özgü "ahi şeyhi" vardır. Bu cümleden olarak siyaset bilimi alanında yeni bir başlık açarak "ahi yönetim tarzı", "ahi devlet geleneği" vb. hususlara yer verilebilir. Burada ahilerin Ankara iktidarı örneğinde yönetim felsefesi, ekonomi felsefesi, toplum felsefesi, yerel yönetim felsefesi gibi konular işlenebilir. Bunun içeriğini şüphesiz ilgili alanların uzmanları dolduracaklardır.

"Ahilik ve ahiler bir devlet kurmuş mudur?" sorusuna "Evet Ankara'da kurmuştur" cevabını veriyoruz. Dahası "Bir cihan devleti ya da yaygın deyimle imparatorluk kurmuş mudur?" sorusuna da "Evet kurmuştur" diyoruz. Zira ahilerin büyük katkısıyla Osmanlı hanedanının Bilecik'te beylikten başlayıp Bursa, arkasından Edirne ve nihayetinde İstanbul'da zirveye ulaşan serüveniyle Osmanlı Devletini kurduğunu söyleme imkânına sahibiz.

Ankara Ahiler Hükümeti, Müslüman Türk esnaf, sanatkâr ve zanaatkârının bir iktidar denemesidir. Hem de Türk ve Anadolu tarihinin en sıkıntılı döneminde gerçekleştirilmiş bir denemedir. Ankara esnafı, gerekli gördüğü, kendine görev düşüğünü anladığı anda iktidarı ele almış, halkın sonu gelmez

kanlı kargaşa ve maceralara sürüklenmeden, dini ve milli kimliğini kaybetmeden bu topraklardaki hâkimiyetinin devamına yardımcı olmuştur. Türk esnafının, yerli esnaf karşısında yıkılmadan, ülke ekonomisinde söz sahibi olmasına katkıda bulunmuş, hatta dahası, Anadolu ekonomisinin Türklerin eline geçmesine zemin hazırlamıştır.

Ahi rejiminin “cumhuriyet” olup-alamayacağı tartışması yapıldursun, Ankara ahilerinin çocukları, Osmanlı sonrasında Anadolu’da emperyalist sömürcülere karşı verilen Millî Mücadele’ye ev sahipliği yapmış, destek vermiş, Ankara da akabinde 1923’te ilan edilen “Türkiye Cumhuriyeti”ne başkent olmuştur. Başka ifade ile Ahiler 14. yüzyıl başında Osmanlı Beyliği’ni kurmuşken 20. yüzyıl başında da Türkiye Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır da denilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Refik, “Ankara Ahilerine Dair”, *İkdam*, no: 8892, 17 Kanunusâni 1337.
- Ahmed Tevhid, “Ankara’da Ahiler Hükümeti”, Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2015.
- Akçakaya, Murat, “Ahi Teşkilatı”, *Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları*, ed. M. Akçakaya, Gazi Kitabevi Yay., Ankara, 2018.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye’nin İktisadi ve İktisadi Tarihi*, 1, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979
- Aktay, Yasin, “Sivil Toplum ve Sıkıntıları: Oryantalizm, Şiddet, Vesaire...”, *Sivil Toplum: Farklı Bakışlar*, ed. Lütfi Sunar, Kaknüs Yay. İstanbul, 2005, ss. 12-23.
- Akyüz, Vecdî, *Kur’anda Siyasi Kavramlar*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998.

- Anadol, Cemal, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1991.
- Aybakan, Bilal - Dönmez, İbrahim Kafi, “Meşru”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, c. 29, ss. 378-383
- Başgil, Ali Fuat, “Devlet Nedir: Realist Bir Tarif Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1946, c. 12, sayı: 4, ss. 981-990.
- Bayramoğlu, Fuat, *Hacı Bayram-ı Veli*, c. 1, TTK Yay., Ankara, 1983.
- Benli, Yusuf, “Âhilikte Şiilik Etkisi ve Âhiliğin Anadolu’da Aleviliğe Tesirleri Meselesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Hikmet Yurdu*, 2009, c. 2, sayı:3, ss. 147-180.

- Bottomore, Tom, *Siyaset Sosyolojisi*, çev. Erol Mutlu, Teori Yay., Ankara, 1987.
- Bozyiğit, A. Esat, “Günümüz Ankara’sında Ahilikten Kalan Gelenekler”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1999.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Siyasete Mûteallik Asar-ı İslamiye*, İstanbul, 1332.
- Cabiri, Muhammed A., *Arap-İslam Siyasal Akli*, çev. Vecdî Akyüz, Kitabevi Yay., İstanbul, 2001.
- Cahen, Claude, “İlk Ahiler Hakkında”, *Belleten*, 1986, c. 50, sayı: 197, ss. 591-602.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1979.

- Curtis, Michael, *Şarkiyatçılık ve İslam: Avrupalı Düşünürlerin Orta Doğu ve Hindistan'daki Şark Despotizmi Üzerine Görüşleri*, çev. Mehtap Çakır, Matbu Yay., İstanbul, 2015.
- Çiftçiöğlü, İsmail, "Ahiler Döneminde Ankara'daki Bazı İlim ve Fikir Adamları", *Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2001, c. 2, sayı: 2, ss. 27-36.
- Danışman, Zuhuri, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 4, Kardeş Matbaası, İstanbul, 1970.
- Daver, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Doğan Yay., Ankara, 1969
- Davutoğlu, Ahmet, "Devlet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, c. 9, ss. 234-240.
- Erdoğan, Emine, "Tahrir Defterlerine Göre Ankara Şehri Yerleşmeleri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005, c. 6, sayı: 1, ss.249-262.
- Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-i Belediye-1*, Matbaa-yı Osmaniye, İstanbul, 1338/1922.
- Erşahin, Seyfettin, "Ankara Esnafının Bir İktidar Denemesi: Ankara Ahiler Hükümeti (14. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Dönemeç*, 1999, sayı: 27, ss.19-21.
- Erşahin, Seyfettin, "Hacı Bayram Veli'nin Ankarası", *Hacı Bayram-ı Veli Kitabı*, ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, TTK Yay., Ankara, 2018, ss. 493-529.
- Erşahin, Seyfettin, "Türk Yönetim Kültüründe İslam Dininin Yeri ve Etkisi", *Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları*, ed. Murat Akçakaya, Gazi Kitabevi, Ankara, 2018, ss. 321-378.
- Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötügen Yay., İstanbul, 2013
- Genç, Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara, 2002.
- Giese, Agust F., "Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Meselesi", Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2013, ss. 189-201.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1949-1950, c. 11, sayı: 1-4, ss. 6-354.
- Gülerman, Adnan - Taştekil, Sevdâ, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993.
- Güllülü, Sabahattin, *Sosyal Açından Ahi Birlikleri*, Ötügen Yay., İstanbul 1992.
- Günaydın, Yusuf Turan, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2013.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, "Ankara'da Ahi Hâkimiyeti (1330?-1361)", *Türkler*, c. 6, ed. H. C. Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 830-36.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, *Ahiler Şehri Ankara, XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahilik ve Ahiler*, Kömen Yay., Konya 2011.
- Hadikatü's-selâtin, TTK, Ktp. Yazmalar Böl. No: 21 (970/1562)
- Halil Edhem, "Ankara Ahilerine Ait İki Kitabe", Günaydın, 119.
- Hoca Sadettin, *Tâcü't-Tevârih 1*, haz. İ. Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1992.
- İbn Batuta, *Seyahatname 1*, terc. Mehmet Şerif, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1344.
- İnalçık, Halil, *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, İş Bankası Yay., İstanbul, 2016.
- Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara, 1978.
- Kara, Seyfullah, *Selçukluların Dinî Serüveni*, Şema Yay., İstanbul 2006.
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, İrfan Yay., İstanbul, 1982.
- Kılıçbay, M. Ali, *Doğu'nun Devleti, Batı'nın Cumhuriyeti*, İmge Yay., İstanbul, 2001.
- Köprülü, M. Fuad, "Ankara ve Ahiler", Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2013, ss. 155-158;
- Köprülü, M. Fuad, "Ortazaman Türk Hukuki Müesseseleri", *Türkler*, c. 5, ed. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 235-248.
- Levend, Ağâh Sırrı, "Siyaset-Nâmeler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1962, sayı:10, ss.167-194.
- Lewis, Bernard, "İslam Devlet Müessesesi ve Telakkileri Üzerine Bozkır Ahalisinin Tesiri", çev. Salih Tuğ, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1958, c. 2, sayı:2-4, ss. 209-230.
- Mehmed Muhsin, "Ankara'nın Mazisi", Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2013.
- Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma*, haz. F. Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, TTK Yay., Ankara, 1995.
- Metin, Celal, "Ankara'da 'Ahiler Yönetimi (1290-1354)' Meselesi", *Türk Kültürü*, 2002, sayı: 472, ss. 473-485.
- Müneccimbaşı, *Sahâifu'l-Ahbâr*, c. 1, haz. İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1975.
- Ocak, A. Yaşar, "Osmanlı Siyasi Düşüncesi", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, c. 1, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA Yay., İstanbul, 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yay., İstanbul, 2018.
- Ögel, Bahaeddin, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1982.
- Öz, Mehmet, "Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler", *İslami Araştırmalar*, 1999, c. 12, sayı: 1, ss. 27-39.
- Öztuna, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, c. 2, Hayat Yayınları, İstanbul, 1964.
- Prelot, Marcel, *Politika Bilimi*, çev. Nihal Önel, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Şahin, Haşim, *Adalet, Dürüstlük ve Bereketin Temsilcisi Ahiler*, Erdem Yay., İstanbul, 2021.
- Şahin, Muhammed, *Türk Tarihi ve Kültürü*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 1999.
- Sayılı, Aydın, *Türk Devlet Geleneği*, MEB Yay., İstanbul, 1993.
- Şinasi İlhan (Tarus), "Ahiler ve Teşkilatları", Yusuf Turan Günaydın, *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*, TTK Yay., Ankara, 2015.
- Taeschner, Franz, "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)", çev. Fikret İşıltan, *İstanbul Üni. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1953, c. 15, sayı: 1-4, ss. 1-32.
- Tamur, Erman, "Ankara'da Mahal İsimlerine Yansıyan Tarih", *Kebikeç*, 2010, sayı: 29, ss.57-71.
- Tamur, Erman, *Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı*, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara, 2003.
- Tarım, Cevat Hakkı, *Tarihte Kırşehir-Gülşehir ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*, İstanbul 1948.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi*, c. 1, Nakışlar Yay., 1981.
- Türkan, Talip, *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2001.
- Turner, Bryan S., "Oryantalizm ve İslâm'da Sivil Toplum Meselesi", *Oryantalistler ve İslâmiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, der. A. Hüseyin, R. Olson, C. Kureşi, çev. B. Muhib, İnsan Yay., İstanbul 1989, ss. 35-59.
- Uludağ, Süleyman Uludağ-Ocak, A. Yaşar, "Fütüvvet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, c. 13, ss. 261-263.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK Yay., Ankara, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. 1, TTK Yay., Ankara, 1988.
- Witteck, Paul, "Orta Zamanlarda Ankara", çev. Nurettin Ardiç, *Çığır Gençlik ve Kültür Mecmuası*, 1946, c. 4, sayı: 49, s. 133.
- Yazıcı, Nesimi (ed), *İslam Tarihi 2*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yay., Ankara, 2014.
- www.anayasa.gen.tr/dgi-devletkavrami.pdf erişim 02.05.2018
- www.turkbilimi.com/ankara-ahi-beyligi-cumhuriyet-ve-adaletin-tarihi-1290-1354/ erişim 27.07.2021